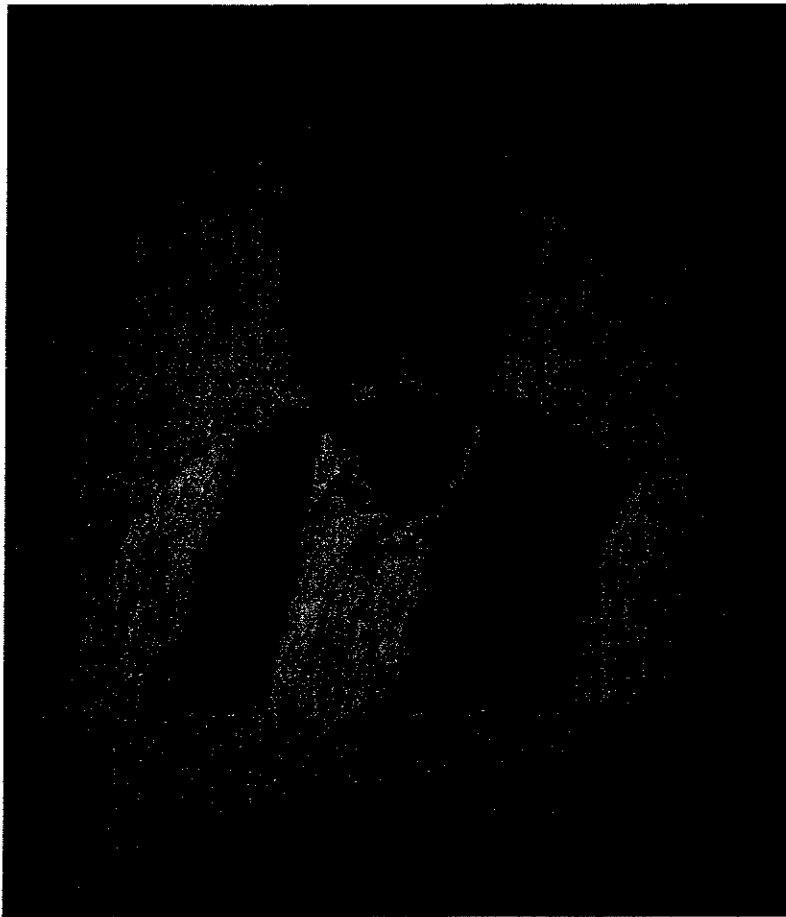

Bendes József

Önéletrajz

***Összeállította és leírta Bendes József kézírata után
Dr. Nagy Miklós***

Lektorálta: Szalayné Galambosi Tímea és Szalay Balázs

Bendes József

Önéletrajz

*Írta 1984. január és február
havában*

*Összeállította és leírta Bendes József kézírata alapján
Dr. Nagy Miklós*

Lektorálta Szalayné Galambosi Tímea és Szalay Balázs

Előszó

Amikor emigrálásom után, az 1965-ös években először látogattam haza Acsalagra, találkoztam Bendes Jóska bácsival is. Elkezdtünk beszélgetni az utcán, érdeklődött sorsom iránt, és meghívott a házába egy pohár borra. Elkezdett mesélni a régi szokásokról, hagyományokról, és sok érdekes történetet mondott el. Akkor döbbsentem rá, hogy mennyi kincs van ebben az emberben, és ha ezt nem jegyzem fel, akkor örökre elveszik az utókornak. Ezután többször is meglátogattam, és szorgalmasan jegyzeteltem történeteit. Minden alkalommal több órát töltöttem nála, de soha nem fogyott ki az élményekből. Amikor visszamentem Németországba, megkértem különböző témák feljegyzésére, amit nekem postán küldött el. Ahányszor Acsalagon voltam, nála töltöttem el a legtöbb időt. A végén annyi anyag összejött, hogy egy könyvre való kerekedett ki, és elhatároztuk, hogy legépeltetjük. Mivel akkor én még nem tudtam gépelni, német feleségemet beszéltem rá, aki megtanult magyarul, hogy gépelje le kéziratunkat, ami bizony nehéz feladat volt neki, de elvállalta, mert Jóska bácsit és Margit nénit nagyon szerette. A végén összejött 104 oldal, amit 40 példányban lefénymásoltam, és ingyen elosztottunk könyvtáraknak, és komoly érdeklődőknek. Könyvünknek aztán nagy sikere lett. Jóska bácsi 1979. május 15-i levelében a következőket írta: *“Csornán május 10-én a Múzeumban megtartott Kisalföldi történelem, hiedelmek és mondák előadására engemet is meghívtak. A könyvünknek nagy sikere volt a meghívott járási és községi népművelők és az előadó dr. Timaffy László előtt. Nagyon elismerően nyilatkoztak munkánkról.”*

A közös munkát tovább folytattuk, és megjelentettük a második kötetet, Acsalag néprajzát is. Jóska bácsit aztán arra ösztönöztem, hogy írja le élete történetét. Eleinte szabadkozott, hogy ő ekkora munkába nem mer belekezdeni. Dr. Ikvai Nándor néprajzkutató is megkérte többször is. Úgy tudom, háziorvosa, dr. Balázs Mihály is erre biztatta, és végül megírta élete történetét, és az eredeti kéziratot a doctor úrnak adta, aki nekem lefénymásolta. Jóska bácsihoz többször elmentem dr. Ikvai Nándorral, aki szakszerűleg kikérdezte Acsalag mezőgazdaságáról. Jóska bácsi több kéziratot küldött neki, amiket ő beadott a Budapesti Néprajzi Múzeumba.

Egy nehéz, küzdelmekkel teli élet tárul elénk, tele csalódásokkal és kevés örömmel. Jóska bácsi sose volt táltos, mint ahogy ezt Varga Lajos a Kisalföld 2008. szeptember 12-i számában írja *“Mit üzen a táltos?”* címmel. Máté Imre is azt állította róla, hogy táltos volt Yotengrit című könyvében. Az ő hitvilága teljesen más, hívő keresztény katolikus volt, aki buzgón gyakorolta vallását. Sohasem gyógyított, sem embert, sem állatot. A faluban senki nem hallott arról, hogy táltos lett volna, és ezt nekem sem említette egyszer sem.

Jóska bácsi nagyon sokat olvasott, sok könyve volt odahaza. Ifj. Bendes József rokona meselte nekem, hogy még a határba is vitt magával könyvet. Egyszer a Hanyból vitt szénát, hazafelé vezette az ökreit, a bal kezében könyv s olvasott, szájában pipa. Egyszer csak a szél kifújta a pipájából egy parazsat, ami ráesett a szénásszekérre, ami attól égni kezdett. Ő ezt nem vette észre, de amikor a falu közelébe ért, rokona észrevette, hogy ég a széna a szekéren, és rákiáltott: *“Jóska bátyám, Jóska bátyám, álljon meg, mert ég a széna a szekéren!”* Szerencsére a tűz még nem volt nagy, gyorsan kifogták az ökröket, a szénát meg leszórták a szekérről, így legalább a szekér megmenekült, de a széna mind elégett.

A kézirat nagy részének legépeléséért ezúton szeretnék köszönetet mondani Sebestyén Katalin volt csornai könyvtárigazgatónak.

Jézus nevében!

Születtem Acsalagon 1902. március 14-én zsellér¹, aratómunkás szülőktől. Tizenegyen voltunk testvérek, öten közülünk még kiskorukban elhaltak. Az akkori egészségügyi állapotok veszélyesek voltak a gyerekekre! Először beszámolok a dédszülőkről, nagyszülőkről, szülőkről, hallottak alapján. Apai dédapám Bendes Márton (1800-1893) 1/8 telkes zsellér volt, aki nejével, Pintér Katalinnal 12 gyermeket neveltek fel nagykorukig. Anyai dédapám, Kópházi István, született 1802-ben és neje nemes Brányi Teréz is 1/8 telkes zsellérek voltak. Az én anyai nagyapámmal együtt három fiút és egy lányt neveltek fel. Telkeikből csak 3-3 hold volt a szántó, a többi csak rét és mocsaras nádas.

Fő foglalkozásuk abban az időben a halászat és vadászat volt, mivel a falu a Hanságtól² három oldalon volt körülvéve. Különben is a családokban fennmaradt hagyományok szerint, egy-két módosabb jobbágyon kívül, az egész falu népe halászattal és vadászattal kereste a megélhetést, mivel a falu a Rábca folyóhoz közel, a Hanság vadvizével volt körülvéve. Csak a nyári szárazságok idején lehetett innen száraz úton Csornára eljutni. A kifogott halakat a kertek alján, mert eddig volt a víz, vízzel teli, vesszőfonásos haltartókba rakták. A kéthetenként bárkákkal érkező zsidó halkereskedőkkel elcserelték lisztért, sóért, fűszerért, puskaporért és hosszú, vékony ólomrudacskáékért, amit apró darabokra vagdalva vadászatra használtak. A hany melléki községekben sohasem tudták a jobbágyzsaroló Werbőczy-törvényeket³ betartatni. Ladik, agárkutya és előltöltős puska majdnem minden háznál volt. És ami a legfontosabb volt, sohasem árulkodtak egymásra. Ha valaki "köpött", így nevezték a besugást, az nem sok sőt evett meg a faluban, azt bíró nélkül kegyetlenül megbüntették.

A hany melléki falvak népe többnyire besenyő⁴ eredetű volt. Ők tartották meg legtovább régi besenyő jellegüket. Az osliak az elmúlt században még nem is házasodtak máshonnan, csak a hany melléki falvakból. Néhány családnév a besenyő időkből máig is fennmaradt. A Nyikos, Bendes és Tömböly nevek besenyő eredetűek. Ezt távoli rokonom, Bendes Valér, szili származású ferences szerzetes, a rend generálisa után állítom, aki a soproni és bécsi levéltárakban sokat kutatott. A rendi okiratok mellett, a Rábaköz községei és családját érintő okiratokat is előszeretettel tanulmányozta. Bendes Valérral 1934-ben találkoztam Tatatóvárosban. Ő beszélgetés közben megemlítette az akkori névmagyarosítási dolgokat. Nekem a következőket mondta: *"Te, Őcsém, ne hagyd ám a neved megmagyarosítani, ez egy ősi besenyő név, tehát magyar! A mi őseinket már régen Bendeseknek hívták, előbb mint néhány felkapaszzkodott nagyurat! Az Esterházyak őse a felvidéki Galántán csak egy hitvány tót marhakereskedő volt Estorás⁵ néven, amikor a mi*

¹ A parasztság alsó rétege. Zsellérnek számított az a paraszt, akinek telki állománya nem érte el a helyileg megszabott jobbágytelek 1/8-ad részét.

² A Fertő tó a Duna és a Rába által határolt tőzeges, mocsaras terület. A XVIII. századtól kezdődően próbálkoztak a lecsapolásával. Kiterjedésére a medence kiemelkedő peremén épült községek vonalából következtethetünk. Így a nyugati medencét Bősárkány, a mai Jánossomorja, Mosontarcsa (a mai Andau), Mosontétény (a mai Tadtén), Valla (a mai Wallern), Fertőd, Agyagoszergény és Osló, míg a keleti medencét Bősárkánytól a déli oldal felé indulva a mai Rábcakapi, Fehértó, Györsövényház és Lébény határolhatta.

³ Werbőczy István (1458-1541) köznemesi származású politikus, jogtudós. A Dózsa György-féle parasztháború leverése után egyik kezdeményezője a jobbágyokat sújtó 1514. évi törvényeknek. Ezek közé tartozott a szabad költözési jog eltörlése és a heti egy napi robotkötelezettség – a földesúrnak végzett ingyenmunka – kimondása.

⁴ A török nyelvű besenyőket a XI. század folyamán telepítették a magyar királyok a nyugati határszélre, ahol határvédelmi feladatokat láttak el. Valószínűleg a premontreieket is a mohamedán vallású besenyők megtérítése céljából telepítették le Csornán.

⁵ Az Esterházy-család a mohácsi csatát követő években telepedett meg a felvidéki Galántán. A XVII. században gyorsan felemelkedő család tekintélyes ősökkel akarta bizonyítani kiemelkedését, ezért Esterházy Pál, a későbbi nádor és herceg megalkotta a családi leszármazástáblát, melyben eredetüket egészen Noéig vezette vissza. A fraknoi vár ősgalériájában található egy olyan festmény, amelyen a földön fekvő Ádám oldalából fa nő ki, melyből a bibliai, majd hun és magyar vezéreken át sarjad ki az Esterházy-család. A dicső elődök között feltűnt a

ősenket már a Kanizsaiak idejében Bendeseknek hívták. Csak a mi öregjeink senkinek a jussát el nem vették!"

A Bendes család Szil községből jött Acsalagra. Bendes István nemesi ivadék volt, nemeslevele a szili atyafiságnál maradt. A Szilban maradt atyafiság közül egy csornai hetivásár alkalmával, a kocsin levő névtáblám jóvoltából megszólított egy Bendes József nevű férfi. Elmondta, hogy ő az apámat személyesen ismerte. Tőle tudtam meg, hogy a szili Bendesek emlékeztek a régi atyafiságra. Ő még tudni vélte, hogy a mi ősünk, amikor Acsalagra költözött, 70 hold földet volt kénytelen otthagyni. Hogy mi ok miatt, azt ő sem tudta már. A Bendes család Acsalagon csak irtás földekhez⁶ jutott. Bendes István egyik unokáját, Vendelt, a kapuvári várnagy 1790 körül $\frac{1}{4}$ jobbágytelekhez juttatta és házhoz. Ezeket Makkos Jánostól vette el, mivel a telek után járó dézsmát⁷ és adókat iszákos természete miatt nem tudta fizetni. A többi Bendes családok, addig míg a hercegség⁸ az irtásföldeket vissza nem váltotta, sem jobbágyok, sem zsellérek nem voltak.

Apai nagyapám Bendes Péter volt (1846-1883), neje Igaz Rozália (1854-1936). Három gyermekük korán árvaságra jutott, nagyanyám nagy szegénységben nevelte fel őket. Édesapám, Bendes Dénes, 1875-ben született, már 10 éves korában a helybeli csikósnak, Makkos Mihálynak a bojtárja volt. A falu melletti legelőn, a Cigányhanyon őrizték a falu lovait. Már 11 éves korától nagyanyánk távoli rokonánál, nemes Brányi Józsefnél volt 4 évig "kisszolga", 4 évig "öregszolga". Itt jó helye volt, mert az öregszolganak még tehéntartási járandósága is volt. Katonaidejét Esztergomban, a cs. kir. 76. gyalogezrednél töltötte. 1900-ban vette nőül anyánkat, Kópházi Erzsébetet, aki Kópházi Fülöp és Varga Ágnes leánya volt. Kópházi Fülöp nagyapám akkor a kapuvári uradalom 9 majorját bérlő báró Berg Gusztáv⁹ öntépusztai majorjában volt számadó csikósgazda. Harminckét évet töltött ott, mint számadó.

Gyermekkoromban sok időt töltöttem náluk, és Öntésmajorról¹⁰ ugyanolyan szép emlékeim vannak, mint Acsalagról. Öntésmajorban nagy ménese volt a bárónak, 65-75 anyakanca, fele félvér, fele telivér, a hozzá tartozó ménekkel együtt. A kancák csak legeltek és csikóztak, befogva sosem voltak. A szaporulatot hároméves korukig külön legeltették. Két legény csikósbojtár, és télen négy etetőlegény dolgozott a ménesnél. A csikósgazdának és a bojtároknak állandó herélt paripájuk volt. Tél idején három fedett istálló, nyáron a kistölgyfai és földvárdombi tágas réteken, három külön karám volt a méneseknek az éjjeli szállása. Nyáron a legeltetés alatt jó dolguk volt a csikósoknak, de télen keményen megdolgoztak a komencióért¹¹.

Az őszi bekötés után minden reggel, etetés után, amikor már virradt, a négy etetőlegény felnyergelt három hátszlónak való remondát¹² a háromévesek közül, a számadó és a két bojtár két óra hosszat ezeket belovagolta. Kilenc órakor leszálltak a csikókról és a már felnyergelve váró újabb csikókra átülve, délelőtt tizenegy óráig lovagoltak rajtuk. Délután egy

hun Estorás, akinek fegyvereit és temetési pajzsát, a szintén ős Lehelnek pedig hamisított kürtjét őrizték Fraknón.

⁶ Erdős, cserjés terület kiirtásával, illetve a mocsaras terület lecsapolásával – keserves és több évtizedekig tartó munkával – művelés alá fogott földterület. Saját irtásföldjével a jobbágy bizonyos mértékig rendelkezhetett, de a XVIII. század végétől a földesurak fokozatosan visszaváltották az irtásföldeket.

⁷ Az egyháznak fizetendő terményadót nevezték tizednek. A tized szinonimája még a "dezma", amely a latin decima (tized) szóból alakult ki.

⁸ A terület jelentős birtokosa az Esterházy-család volt, mely 1687-ben Esterházy Pál nádor révén kapott hercegi rangot.

⁹ Berg Gusztáv (1828-1903) német származású bányamérnök, aki 1864-ben átvette a kapuvári uradalom igazgatását. Szerteágazó és kiemelkedő gazdasági és társadalmi tevékenységéért Kapuvár díszpolgárává választották.

¹⁰ Az Esterházy-birtokok egyik majorja Kapuvártól néhány km-re északra. A majornak már 1870-ben volt uradalmi iskolája kántortanítóval.

¹¹ Cselédek megegyezés szerinti természetbeni járandósága.

¹² A hadsereg számára tenyésztett jobb minőségű növendéklo. A vásárolt lovat addig nevezték remonte-nek – népiesen remondának – amíg nem lett beidomítva.

órákor újabb remondákra ülve három óráig lovagoltak. Ha nem volt túl goromba idő, még három órától öt óráig a negyedik csikót is betörték. Ez bizony kemény embereket kívánó munka volt!

A télen át belovagolt, betanított fiatal hátaslovakat a tavaszi legeltetés előtt, a számadó jobbról balról a paripája mellé kötve elvitte Sopronba, Pápára, Székesfehérvárra, a legtöbbet pedig Bécsbe. Minden eladott hátaslovat szépen megpatkolva, sértetlenül kellett a vevőnek átadni. A legtöbbet a báró az akkori huszártiszteknek adott el, akik a századforduló előtt, de utána is többségükben arisztokraták voltak. Autó akkor még nem volt, és az urak csak belovagolt paripát vettek. Persze jó pénzért.

Nagyapám mesélte, hogy egy szép betanított hátaslóért 600-800 koronát is fizettek, amikor egy jó igásló ára 60-70-80 korona volt. A báró az Esterházy herceg sógora volt, a németországi Hohenzollernek egyik elszegényedett tagja.¹³ Kis termete ellenére kemény lovas volt, a ménesnél hetenként megjelent. A lovakhoz úgy értett, hogy semmiféle lókupec sem jobban. A kapuvári várban négy négyesfogatot, és hat hátaslovat tartott.¹⁴ Ha jó vevő jött hozzá, ezekből is adott el. Persze a csikó ménesből könnyen kipótolta. A számadót igen megbecsülte, és annak csak ő és tisztartója parancsolt, noha sok léhűtő urat tartott maga mellett. Azért írtam ennyit a lovakról, mert úgy nagyapám, mint én is nagy lószeretők, amint nálunk mondták "lóbolondok" voltunk.

Idős koromban a gyermekkorra visszatekintve, valóságos meseszerű, paradicsomi állapotnak tűnik. Az is volt, soha vissza nem térő boldogság! Ebbe az aranynapsugártól ködösbe látszó messzeségbe visszatekintve, minél öregebb az ember, annál több kedves régi emlék jut eszébe. Ezt a rendkívül sok-sok emléket megidézni még talán lehet, de papírra vetni már kevés az időm és az erőm. Azt gondolom, hogy a gyermekkorom alaposan eltérő lehetett a mai gyerekek életétől. Lehet hogy ez csak az öregkor szemüvegén látszik másnak, de én másnak látom. Ha jól visszaemlékszem, az én igazi gyermekkorom 3-4 éves koromtól 12 éves koromig, az 1914-ben kezdődő világháborúig tartott. Azután már félig-meddig családfenntartói gondok és munkák is neheztedek rám.

A legrégebbi gyerekkori emlékeim a Kapuvár melletti Öntésmajorhoz kötnek. Anyai nagyapám élt itt, mint nyugdíjas csikósszámadó, de még szolgálatban. Három és fél évesen vittek el a nagyszülők, akik nagyon vigyáztak az unokára. Az első gyerekkori pajtásokra is innen emlékszem, és én ezeket számon tartottam egész életemben. A legkedvesebb gyerekpajtásaim közé tartozott Tóth Gyula, aki legénykorában csikós lett, és 1945-ben a háború áldozata lett. A ménest meg akarta menteni, nem adta ki őket az oroszoknak, akik aztán lelőtték. Nyári időben a Kis-Rábából kiengedték a vizet az öntözőcsatornába, és ott fürödtünk derékig érő vízben. Rengeteget játszottunk, mindig rövid volt a nap. Ötéves korban már elhordtam az ebédet kettesfázékban¹⁵ a közeli földekre édesapám legényöccsének. Nagyapám, aki áldott jó ember volt, és aki Dobler tanítónak a méheit is gondozta, elvitt egyszer az iskolába, ahol egy vándorlegény egy lámpa segítségével képeket vetített a fehér falra a major népének nagy csodálkozására. Bibliái tárgyú képek voltak. Legjobban megmaradt emlékeim között Sámson, amikor az oroszlánt kettéhasította és Dániel a tüzes kemencében. Akkor még nem tudtam semmit a Bibliáról, de nagyapám elmagyarázta értelmüket.

Egy alkalommal az artézi kút¹⁶ környékén játszottunk a pajtásaimmal, amikor éppen a mázsáló házhoz vezették a hízott állatokat méretni a göbölösök¹⁷. Egyszer csak hirtelen egy

¹³ A Berg-család nem volt rokonságban sem az Esterházyakkal, sem a német Hohenzollernekkel.

¹⁴ Mivel Berg Gusztáv a lovaglás helyett inkább kocsikázott és élete utolsó éveiben egészségi állapota sem tette lehetővé a lovaglást, ezért valószínű, hogy Bendes József itt a báró kis termetű, lovakhoz jól értő unokájára Berg Taszilóra gondolt, akit „Toki báró“-nak is neveztek. Köszönet Pavlóczi Bélának, a Bergekre vonatkozó adatokért.

¹⁵ Egyetlen fogantyúval ellátott, de két zománcozott edényt magába foglaló ebédhordó.

¹⁶ Az artézi kút olyan fűrt kút, melyből a felszín alatti vízrekesztő rétegek között felgyűlt víz magától folyik ki.

¹⁷ A hízott ökrökkel foglalkozó személy.

hatalmas bika elszabadult a kezükből, pedig hatan is vezették. A megböszült bivalybika ordítva rohagált fel és alá. Szerencsére a szemei be voltak kötve egy erős zsákdarabbal, így vaktában mindennek nekiütközött, amit csak ért. Mi, gyerekek a kút köré ültetett hatalmas hársfákra menekültünk az ágak közé, és onnan néztük nagy élvezettel, míg végre megfékeztek a róla lelógó kötelekkel a bikát. Emberéletben nem esett kár, de két, az állatorzéshez gyakorlatlan kutyát összegázolt. Az én nagyapám két hatalmas komondor kutyája segítségével aztán végre megfékeztek a bivalybikát. A böszült állat a körülötte futkosó emberektől semmit sem félt. Az egyik szeméről a kötést le is rántotta egy faág, de amikor a két óriási komondor megtámadta, megadta magát. A komondorok hozzánk, gyerekekhez szelídek voltak, mi meg is lovagoltuk őket, de a házbelieken kívül senkit sem engedtek a konyhaajtó közelébe. Nagyapám minden hónapban két zsák korpát¹⁸ kapott a tartásukra. Amikor már nem tudott lovagolni, szérűskert¹⁹ őrző és harangozó volt.

A sok gyerekkori kalandom közül a legemlékezetesebb az volt, amikor Karikás János bácsi kocsijára felugrottam, és a talpamat egy vasvilla ága alulról felfelé keresztül átszúrta. A közelben levő kocsisok húzták ki a villát a lábamból, és az egyik ölben vitt be nagyanyámhoz. Addig nem lettem rosszul, amíg a lábamat kötözés közben a vér el nem öntötte, de akkor ijedtemben elájultam. Ezenkívül még egyszer ájultam el életemben, amikor egyszer ártatlanul elverték. Különben jó kis csibész lehettem. Egy alkalommal éjjel vittek Kapuvárra az orvoshoz. Egy babszemet feldugtam az orrom egyik lyukába, nem tudtuk kivenni, és az ott megdagadt. Az orvosnak aztán sikerült kivenni. Egyszer két pajtásommal ebédet vittünk nagybátyámnak a mezőre. A repceföld melletti almasor egyik fáján megérett az alma. Mi persze fel a fára, a kettesfazekat, amiben tejfeles főtt sárgabab volt, a másik felében meg túrós mácsik²⁰, gondosan a fa tövéhez támasztottam. De alig ettünk meg két almát, az egyik pajtásom elkiáltja magát: „*Gyün az intéző!*“ Erre mi le a fáról, és befutottunk a repceföldbe. Igen ám, de egyikünk elrúgta a fa tövétől a kettesfazekat, és a kidőlt étel láttán az intéző nagy nevetve továbbhajtott. Bezzeg én nem nevettem, a leves kifolyt, a fele bab megmaradt, és a túróstészta nagy része is. Én szepelve vittem a maradékot legény nagybátyámnak, de ő is csak jóízűen nevetett az eseten.

Verekedős kislegény lehettem, mert egy alkalommal a velem haragot tartó gyerekek megkergettek, és én a konyhaajtón nem tudtam bemenekülni. Nagyanyám valahová elment, és a komondorok is vele mentek. Én kétségbeesésemben a szomszéd lánynak kiabáltam: „*Kati, hozd hamar az öregkést,²¹ mindet leszurkálom!*“ Ez jó trükk volt, mert az üldözők mind elfutottak. De aztán rajtam is maradt a csúfnév, „*a bicskás acsalági betyár.*“ Pedig életemben senkit sem bántottam. Úgy megszoktam Öntésen, hogy amikor apám öt és fél éves koromban az elemi iskola előtt kocsival hazavitt Acsalagra, bizony nevetve és sírva búcsúztam az ismerősöktől.

Mielőtt az elemi iskolába kerültem, a nagyobb rokon gyerekekkel nyáron át édesapám egy-két borjúját őriztem. Apám akkor urasági arató volt, de tehene és egy kis jó lova mindig volt. Ha nem volt munka az uraságnál, egy nagybátyám lovával összefogva a miénket, fuvarozott is. Még Győrbe is szállított szénát. A nagyobb rokonfiuk megtanítottak minket kisebbeket az őrzés minden csínjára, de még ősz felé a parázson sült kukorica sütésre is. Ehhez a száraz ágakat a füzesekből mi szedtük össze. Ha a csősz rajtakapott bennünket, őt is megkínáltuk. Nem is volt vele bajunk. A tűzgyújtáshoz a gyufát velünk kisebbekkel hozatták hazulról, mert azt gondolták, hogy minket nem ellenőriznek annyira a szülők. Még a cigarettát is megkóstoltatták velünk, amit száraz kukoricahajból sodortak. Nekem ez nem ízlett, keserű volt a füstje, és tizenhat éves koromig nem is szívtam.

¹⁸ A gabonafélék őrlesekor keletkező melléktermék. Elsősorban takarmányozásra használták.

¹⁹ A tanyai telephely azon részének gyakori neve, amelyen a cséplést végezték és ahol a szalmát, valamint a szálastakarmányt tárolták. Az uradalom gépi cséplő és szalmatároló helyét is így nevezték.

²⁰ Keskeny csíkokra vágott gyúrt tészta, metélt.

²¹ nagykés

Végre eljött az elemi iskola első osztályába való beiratkozásom ideje is. Az édesanyám kísért el első nap az iskolába. Én nagyon vegyes érzésekkel mentem, mert a nagyobb fiúk sok minden rosszat meséltek, hogy megriasszanak bennünket. Pedig nem lett rossz, én már akkor húszig el tudtam számolni és a betűk egy részét is ismertem. A nevemet is le tudtam írni.

Áldott jó ember volt Kárpáti Lajos kántortanítónk²², akit mi "*Mester úrnak*" hívtunk. Mindig hálával gondolok rá. Ő tanított meg nemcsak olvasni, hanem az olvasás szeretetére is. Pedig engem majd minden nap megvert, néhanapján kétszer is, de én soha nem neheztettem rá. Vásott gyerek voltam! Egyedül tanított hat osztályt egy régi nagy teremben. Az első osztályosok egy része már nem is fért a padokba. Tíz-tizenketten a padok előtt ültek, apjuk által faragott kisszéken, a tarisznyájuk előttük a padlón hevert. Ha a palatáblára írni kellett, ők a térdükre fektetett táblára írtak. A jobb oldali részen a lányok, a bal oldalon mi, fiúk ültünk. Ma már talán hihetetlen is, 152 gyerek egy teremben, egy tanítóval.

A mi falunk akkor 950-980 lelket számlált, de Acsalagra járt öt major iskolás gyereke. Földsziget ma is megvan, de Mátyássziget, Pistakút, Hosszúdomb, Nyírkamajor már mind eltűntek azóta. A hanyórházak és a jágerházak gyerekei is az acsalagi iskolába jártak. Reggel először a templomban ötperces közös ima volt. Az iskolában ezután közösen elmondunk egy Miatyánkot, utána fennszóval közösen elmondtuk az egyszeregyet százig. Azután következett a tanítás. A tanítás mindig az elsősökkel kezdődött. Fél óra jutott nekünk délelőtt, addig a többiek az előző napi házi feladatot írták fel palatáblára. Ceruzát csak harmadik osztálytól kezdve használtunk. Mi, elsősök 15 percig számtant tanultunk, 15 percig pedig a betűkkel ismerkedtünk. Utánunk a második osztály és a többiek következtek sorban, a déli harangszóig.

Nekünk, elsősöknek addig karba tett kezekkel kellett volna mozdulatlanul ülnünk csendben, egy vigyázó gyerek felügyelete alatt. Ez volt a legnehezebb dolog az iskolában. Voltak, akik csendben végig tudták ülni az időt, de hét-nyolc gyerek, elsősorban én, nem bírtuk a mozdulatlan hallgatást. Szorosan is ültünk a padokban. Könyökkel, lábbal beszélünk, amire egy kirendelt nagyobb gyerek, a "*vigyázó*" a kezében tartott palatáblára felírta nevünket. A legkisebb rendetlenséget sem tűrte el, hogy fel nem írta vola a rendbontó nevét. Ha megtelt a tábla nevekkal, akkor hátra ment a Mester úrhoz, és az hangosan felolvasta neveinket, és mi erre szó nélkül kimentünk a padok elé, és letérdeltünk a poros padlóra. A Mester úr, ha végzett az osztályokkal, előre jött hozzánk, mi végigfeküdtünk a padlón, és egy hajlós szederfa vesszővel sorban kiporolta a fenekünket. Utána tanított tovább, mi meg a helyünkre ültünk. Délután egy órától négy óráig újra mentünk az iskolába, és nekem szerencsém volt, ha délután nem került rám újra a nadrágporolás. Szegény öreg tanítónk hogyan boldogult volna másképpen annyi vásott kölyökkel. De ez csak az első hónapokban volt így. Utóbb már ritkábban kaptam verést. Ezt persze otthon titokban tartottuk, mert ha valamelyik gyerek elárult a szüleinknek, bizony komolyabban kikaptunk, mint az iskolában. A leckéért sosem kaptam ki, a csintalanságért, ha megfenyítették, nem haragudtam.

A 26 elsős között én tanultam meg először olvasni. Én már karácsonyra el tudtam olvasni az újságot is. Szegény jó szüleim örültek is ennek. Volt még három-négy jó tanuló az osztályban, de volt néhány olyan is, akik az első osztályt három évig járták. A számtant már nem szerettem annyira, de azért elboldogultam vele. Nem úgy mint az egyik Csizmadia nevű iskolatársam, aki a számtannal mindig hadilábon volt. Számtan előtt mindig kieszelt valami csalafintaságot, hogy becsukják az iskola termére nyíló hatalmas kályhalyukba. Ez már tanítás kezdetére ki volt takarítva. Az iskolát hanyi náddal fűtötték. Itt úgy látszik, jól érezte magát, mert egyszer amikor tanítás alatt be volt csukva, hangosan énekelte az apjára kikezdett gúnydalt, ami így kezdődött: "*Csizmadia Isten fia, olyan mint az Isten nyila!*" Bezzeg ráfizetett most, mert a Mester úr a nagyobb fiúkkal kivitette a kúthoz, ahol azok simára csiszolt tégladarabokkal mosták le a kezére, és az arcára rátapadt kormot.

²² Kárpáti Lajos 1893 és 1910 között tanított Acsalagon.

A sok apró csínytevésünk után végre elérkezett május derekán a "vizsga" napja. A nagyobb fiúkat és lányokat ugyan már április utolsó napjaiban szabadságot kaptak, mert ők már májusban az urasági földekre jártak napszámba. Az évszázó vizsgára ők is eljöttek a legtöbben szüleik kíséretében. A vizsgát a kerületi esperes úr tartotta. Teljes létszámban megjelent az iskolaszék és az előljáróság. Akkor még egyházi iskola volt. A szülőkkel együtt zsúfolásig megtelt az osztályterem. A vizsga alatt a Mester úr igyekezett a jó tanuló gyerekeket feleltetni. Az elsősök közül velem olvastatott, amiért a tanfelügyelő megdicsérte. Hanem másodikra Bognár Józsi hívta ki az esperes a táblához, hogy írjon le néhány számot. Ő volt az első osztály legrosszabb tanulója. A tizes számig még csak ment neki, de aztán bevallotta, hogy tovább nem megy. Az esperes megkérdezte, hogy még mit tud. Ő boldogan jelentette, hogy rajzolni. Azt csakugyan ő tudott legjobban az egész iskolában. Az esperes biztatására egy remek kecskét és egy tehenet sikerített a táblára krétával. Mindenki megcsodálta. Az esperes úr is megdicsérte, hogy belőled még lesz valaki. De bizony szegény Józsi komából is csak béres lett, mint az apjából. Abban az időben a szegény ember gyereke nem tanulhatott, hacsak pap nem akart lenni. Dehát annak sem felelt meg mindenki. A nagyobbak vizsgáztatására már nem igen emlékszem, mert örültünk, hogy nem nyaggatnak tovább bennünket. Egy kis káröröm nélkül azért nem múlt el a vizsga, mert egy nagyobb fiú, K. Lajos megbukott. Rá, mi kisebbek mind haragudtunk, mert hatalmaskodó vigyázó volt.

A vizsga után két előjáró az ajtón kijövő gyerekeknek a templomban a Szent Antal persely tartalmából pénzt osztott, de nem egyformán. Én is kaptam négy krajcárt, vagyis két db kétfillérest, de a többi gyerek csak egy-két krajcárt, a bíró fia, meg egy másik gazda fia pedig tíz krajcárt kaptak. Én ezen igen elgondolkodtam. Hazaérve meg is jegyeztem édesapámnak, hogy hiszen ez nem igazságos. Édesapám a fejemet megsimogatva azt mondta: „Várj fiam, ehhez te még kicsi vagy, majd nemsokára megmagyarázom neked”.

A következő esztendő, 1910. Nevezetes maradt az emlékezetemben. Először, mert azon a nyáron egy új két tantermes iskolát építtetett az egyházközség a templom mögé. Másodszor, mert a nagyapám, akit igen szerettem, a családjával hazaköltözött Acsalagra, aki nem nyugdíjat, hanem 400 korona végkielégítést és egy ezüst szolgálati érmét kapott. Harmadszor, mert az apámat akkor választotta meg Acsalag népe Hangya boltosnak. Negyedszer, mert a mosonszentjánosi²³ cikória gyár felépülése után először termelt a falu, és így mi is, cikóriát.²⁴ Ötödször, mert akkor alakult meg a hercegségtől kapott *Polgárberlet*, amit mi csak bérlőszövetkezetnek nevezünk. Ennek az én édesapám is egyik kezdeményezője volt.

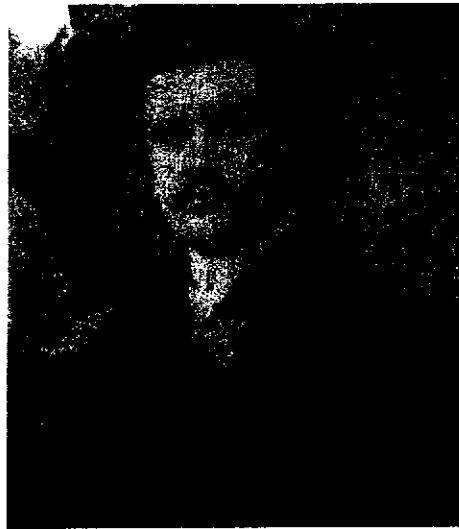
A második osztályt az új iskolában egy fiatal tanítónál végeztem, aki az öreg Kárpáti mellé jött, akit azontúl főtanító úrnak hívtunk. Az új iskolában Kárpáti csak rövid ideig taníthatott, mert a következő évben meghalt. 18 évig szolgált a községet. Az öregek mesélték, hogy a tanítóképzés az akkori időkben nem úgy volt, mint ma. Kárpáti Lajos kőműveslegény korában ment el két éves tanítóképzőbe, azután házasodott, és úgy lett kántortanító. Remek tanító lett belőle, kár, hogy 55 éves korában meghalt. Mi, iskolás gyerekek, de a falu népe is, valmennyien ott voltunk a temetésen. A kis iskolában tanító Gergics Antal mellé, aki bajai származású volt, egy új tanító jött, ő meg kántortanító lett. A 4-5-6. osztályt Gergics tanította tovább, de csak két évig maradt nálunk.²⁵ Amikor elment tőlünk valami családi ügyből kifolyólag, nekem egy szép könyvet adott ajándékba, a Robinson egy régebbi kiadását, amit az öcsém és húgaim szétolvastak. Az én családomban mindenki nagyon szeretett olvasni, és karácsonyra szüleinktől és a nagyszüleinktől is könyveket kaptunk ajándékba, de persze csak olcsó kiadású indián történeteket.

²³ Mosonszentjános és Pusztasomorja 1970-ben egyesületek Jánossomorja néven.

²⁴ A mezei katáng gyomnövény nemesített változata. Gyökerét megpirítva kávépótlónak használják.

²⁵ Gergics Antal 1910 és 1912 között tanított Acsalagon.

Az ötödik és a hatodik elemít egy remek tanító, a falunkból származó Horváth Ferenc²⁶ tanította. Ő amikor a másnapi leckét feladta, egyszerre el is magyarázta, és nekem otthon nem is kellett tanulnom. Az év végi vizsgán az arra meghívott szülők előtt a tanfelügyelő nyilvánosan megdicsérte, mert szerinte a gyerekeket középiskolás szinten tanította. Mi nagyon örültünk ennek, persze a vakációnak is, de sajnos mindannyian azért nem érdemeltük meg a nagy dicséretet.

Horváth Ferenc tanító, 1910

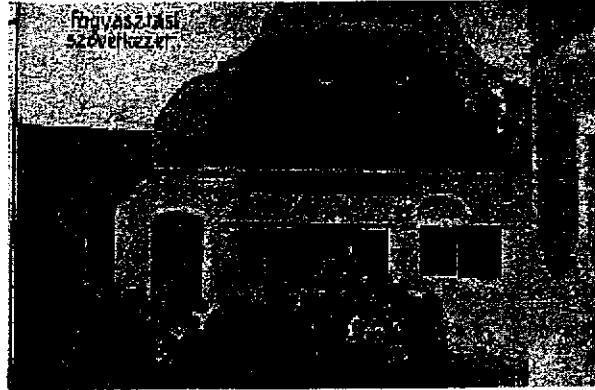
Én nagyon szerettem volna tovább tanulni, mint két jó pajtásom, akik már a negyedik osztálytól Győrbe mentek a gimnáziumba. De ők jó gazdák fiai, én meg egy szegény ember fia voltam. Akkor még egy szegény ember fia, ha csak a papok nem vitték el, nem tudott középiskolába jutni.

1914. május végén maradtam ki az iskolából és július hóban a mozgósításkor²⁷ elvitték édesapámat katonának. Én, mint a családban a legidősebb fiú, otthon kellett maradnom, hogy édesanyámnak segítsék a testvéreim felnevelésében. Ez elég nehéz dolog volt, akkor még hatan voltunk testvérek. Hadisegélyt nem kaptunk, mivel anyám és én helyettesítettük apámat a Hangya Szövetkezetben, mint boltosok, havi 28 korona fizetésért. Amikor a boltban kisebb volt a forgalom, már egyedül is kiszolgáltam, de legtöbbször édesanyámmal ketten szolgáltunk ki.

Nekem annyi hasznom azért volt, hogy a nyári időben, amikor gimnazista barátaim itthon voltak, a tankönyveiket kölcsön adták olvasni. Mivel délutánokként már gyér volt a forgalom a boltban, én mohón, de persze rendszertelenül tanultam belőlük. Az egyik barátom a bolt szomszédságában lakott és a szünidő alatt, mivel állandóan pótvizsgákra szorult, én feleltettem a tankönyveiből, és én az őszre már talán többet is tudtam mint ő. Nem is az eszével volt a baj, hanem Győrben hanyag volt. Persze németből és latinból én sem tudtam segíteni. Engem a tanulásra az is sarkallt, hogy amíg itthon együtt jártam velük az iskolába, addig csak harmadik lehettem az osztályban. Az egyik a bíró fia volt, a másik egy nagygazda fia. Bizony akkoriban még úgy volt falun, hogy kinek mennyi hold földje, annyi az esze. Az utóbbi két évben ez megváltozott. A főtanító Horváth Ferenc egy felvilágosult ember volt. Kár, hogy 1917-ben a fronton meghalt. A vasárnap délutánok voltak nekem rövidek, mivel ebéd után két-három órán át a falusi kisparaszt könyvelővel kellett a számlákat és a Boltoskönyvet a könyvelő irataival egyeztetni. Csak ezután mehettem pajtásaimmal fürödni a Rábcára.

²⁶ Horváth Ferenc 1887. november 23-án született. 1913 és 1915 között tanított Acsalagon.

²⁷ Ferenc Ferdinánd trónörökös meggyilkolása után, 1914. július 28-án az Osztrák-Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának.

Fogyasztási Szövetkezet

Központi ellenőr csak félévenként jött Budapestről. A háború miatt többnyire idős főellenőrök. Az egyik, bizonyos Rück Mihály, erővel rá akart venni, hogy menjek el Budapestre a Hangya Központba vele, de én sajnáltam édesanyámat annyi gyerekekkel magára hagyni, de meg nem is igen szerettem a kereskedő szakmát. 1916-ban le is mondtunk a boltosságról, mivel az én egészségemnek nem volt jó a boltban végzett munka.

A Hangya Fogyasztási Szövetkezettel kapcsolatban még megemlítem, hogy a Szövetkezet 1903-ban alakult egy Csornáról kijáró Bilovits káplán kezdeményezésére, mivel a faluban lakó két zsidó kereskedő és kocsmáros nagyon drágán árusított a győri árakhoz viszonyítva. Alaposan benyúltak a nép zsebébe. Ugyanakkor a község is új italmérést nyitott "Dudogó kocsmá" néven.

Dudogó kocsmá, Bendes József az első sorban balra

A két kereskedő, illetve kocsmáros család, mint az öregektől hallottam, még két évig kitartott a falunkban, de csak pár ember járt hozzájuk. Aztán jobbnak látták Csornára költözni. Azért nem kell ám gondolni, hogy tönkrementek! A csornai Premontrei Rendház téglagyárát bérelték ki és fejlesztették tovább Schönberger Téglagyár néven. A mi őseink egy ujjal sem bántották őket, de azt elérték, hogy a faluba nem jött többé idegen kereskedő.

Az első megválasztott boltos Rácz Mihály volt, de amikor 1910-ben a Hangya Központtal egyesültek, ő önként lemondott. Ekkor választották meg az én édesapámat boltosnak. Apám azért nem hagyta ott a paraszti munkát sem. A Hangyának befizetett

kaució²⁸ miatt ugyan a lovunkat és egy tinócskát el kellett adnunk, de még maradt egy jó tehenünk és két ökörborjunk. 1913-ban a felnőtt ökörpárt eladva, két jó egyéves muraközi csikót vásárolt apánk Körmenten, ahová egy sógorunkkal ketten mentek el. A sógor már nagyobb két éveseket hozott, mivel neki erősebbek kellettnek.

Apám minden reggel korán kelt, az állatokat már hajnalban megetette, és reggel öt órakor elment kinyitni a boltot. Mikor édesanyám végzett a reggeli munkával és a sok gyerek iskolába való előkészítésével, amibe a nagyanyám is besegített, fölvaltotta apámat a boltban, és édesapám azután ment a mezei munkára, ami éppen soron volt, kapálni, kaszálni. Bizony sokat dolgoztak, hogy mi, gyerekek, olykor hárman is egyszerre, rendes ruhában, tisztán járassunk az iskolába. Este apám korán végzett az etetéssel és fölvaltotta anyámat a boltban, ahova télen én vittem neki el a vacsorát. Bizony nem volt ám abban az időben záróra! Estefelé, ha elfogytak a vásárlók, hét-nyolc idősebb parasztember, akik nem jártak kocsmába, összeültek, és ott tárgyalták meg a világ dolgait. Sokszor a tanítók is megjelentek, de én ezt nem szerettem, mert az öregek előtt engem gyakran vizsgáztattak. Akkor még nem értettem, hogy ezt hiúságból teszik, hogy ezzel az ő tanítói munkájukat is csillogtassák, meg engem is dicsérjenek.

Nekem gyerekfejjel az is érdekes volt, hogy a szomszédos Bősárányban, amely a mi falunknál négyszer nagyobb volt, és már régen gyékényfonó háziipart folytatott, nem alakítottak ki Fogyasztási Szövetkezetet. Minden vasárnap korán reggel megjelent nálunk két-három bősárányi kocsis, megrakodva 15-20 háziasszonnyal, és ezek fél tízig vásároltak a mi boltunkban. Valamivel olcsóbban és jobb árut kaptak, mint az otthoni kereskedőknél. Abban az időben még minden árut zsákszám, ládászám, hordószám kaptunk, amit kis mérlegeken kellett szétmérni, bizony vasárnap fél tízig is. Amíg a misére menés ideje nem jött el, négyen is kiszolgáltunk. Édesapám, édesanyám, annak menyecske húga és én. Bősárányban lakott a körjegyző is, és mégis csak a harmincas években alakult meg egy gyékényipart átfogó értékesítő szövetkezet. Ezt egy fiatal gyógyszerész alakította meg.

Még egy érdekes dolog maradt meg az emlékezetemben az akkori időkből. Az első világháború előtt, az úgynevezett "Ferenc Jóska aranyidőben"²⁹ tényleg már jobb idők jártak a dunántúli szegénységre. Mivel én mindennap a boltban voltam, eleinte mint szemlélő, utóbb már mint kiszolgáló, sok mindent megértettem és tapasztaltam, amit a korombeli gyerekek észre sem vettek. Többek között azt is, hogy mivel hozzánk öt major népe is járt vásárolni, többnyire ezüstpénzzel fizettek. Az uradalmak - kettő is volt - jobbára ezüstpénzzel fizették a napszámosokat és a summásokat³⁰. A bérek nagy része ezért a szövetkezetbe került. Volt egy nagygazda pénztárosunk, az öreg Igaz György, aki igen kényelmes ember lévén, csak a papírpénzt szerette. Azt is csak hetente egyszer vitte át a postára a szomszédos Bősárányba. Így mi esténként kénytelenek voltunk a sokszor két hétig is nálunk összegyűlt egy-, két- és ötkoronás ezüstpénzt, öt-hat kilónyi is, egy kis zsákban a lakásunkba cipelni, mert a biztosító az üzletben hagyott pénzt nem biztosította. 1914 előtt még aranypénzek is voltak rendes forgalomban. A nagygazdák a híres csornai állatvásárokon eladott ökreik, és a katonaságnak eladott lovaikért gyakran aranypénzt kaptak. Mivel ők is a Hangyában vásároltak, olykor aranypénzzel is fizettek. Nem szerették sem ők, sem mi, mert az ezüsthöz mérten kicsi darabok voltak, és könnyen össze lehetett téveszteni az új réz egy- és kétfilléreessel. A tízkoronás aranypénz az egyfilléreessel, a húszkoronás pedig a kétfilléreessel volt egyenlő nagyságú. Bezzeg a háború kitörése után az ezüst és aranypénz úgy eltűnt, mint a kámfor. Aranypénzt azóta sem láttam.

Mikor a Hangya boltosságot 1916-ban otthagytuk, én is teljes erőmmel a paraszti munkába kerültem. Volt 2000 négyszögöl örök földünk, és a nagyapámmal közösen 5 holdat béreltünk a Földbérő Szövetkezetben. Azon dolgoztam a nagyapám vezetése mellett. Ő

²⁸ biztosíték

²⁹ Ferenc Józsefet 1867-ben koronázták magyar királlyá. 1916-ig uralkodott.

³⁰ Idénymunkára, pl. kapálásra, aratásra szegődött mezőgazdasági munkás. A készpénzt havonta kapták.

szegény már nem tudott dolgozni, a sok lovaglásba tönkrementek a lábai, bottal járt. A szénás szekereket még megrakta, nem is akárhogyan, de a gabonásszekéren a kévéken már nem tudott megállni. Közösen volt egy pár kis ökröcskénk, neki is, nekünk is egy-egy tehenünk. A mi szép lovainkat a mozgósítás után eladtuk, mivel nem volt aki dolgozni tudott volna velük. A lovak árát édesanyám betette a takarékszövetkezetbe. Oda is vezett az összes pénz! Háború után ugyan kiadták, de már infláció lévén, két kis malacot sem kaptunk érte.

1915-ben édesapám nyáron egyhavi szabadságot kapott Léváról³¹, ahol géppuskás tanfolyamon segédoktató volt. Utána augusztusban kivitték a frontra. Amíg tartott a szabadsága, a Hanyon a nagya szénát lekaszált és betakarította. Engem is elvitt, megtanított kaszálni, hogy a következő évben, ha nem kerülne haza, már nekem kell a szénát lekaszálni és betakarítani. A kaszálás eleinte nekem igen nehéz volt, sovány nyurga gyerek voltam, még csak akkor múltam 13 éves, de a következő évben aztán a kaszálásba is belejöttem. 1918-ban 16 éves koromban már egy kat. hold³² rétet naponta rendszeresen le tudtam kaszálni.

1917-ben egyiptomi csapással egyenlő szárazság volt, alig lett gabonánk. Az árpát máskor is rozsszalma kötélbe kötöttük, de ebben az évben a búza nagy részét is. Anyám hűgával arattunk együtt, aki akkor özvegy volt. A ritka gabonából én 15 éves létemre 10-15 lépés hosszan is elkaszáltam, mire egy kis kévére való összejött. A néném nemcsak összeszedte, de be is kötözte, és kepebe³³ rakta utánam. Egy hold árpánkat takaruláskor egy szekér hazavitte. Még szerencse, hogy a kaszálásakor 9 hold rétet lekaszáltam, és ha sarjú³⁴ nem is lett, de szénánk volt elég. Acsalagon a szénatakarítás a szegényebb népeknél létkérdés volt. Mindenki igyekezett legalább tehenet tartani, és mint besenyő ivadékok, lehetőleg egy lovat is. A széna majdnem olyan fontos volt, mint a kenyér. A tehen a tej miatt, a ló meg a Hanyból, erdőből való fuvarozáshoz kellett.

Mire édesapám 1918-ban a háborúból hazakerült, már magunknak volt két szép betanított tinók és egy tehenünk két borjúval. Még pár hold szántót béreltünk, és elkezdtük a gazdálkodást apám vezetésével. Az I. világháború után sanyarú sors köszöntött a falvak szegénységére. Hiányzott minden: nem volt cukor, se só, se petróleum, se ruhaféle, jóformán semmi fogyasztási cikk. A háborút járt katonák még évekig is a frontról hozott komisz gúnyákban jártak. Különösen 1919 után lett rossz világ, amikor a románok azon a címen, hogy ők verték le a kommunizmust, Győrig jöttek, és elvittek minden mozdíthatót. Csak a gyárfalak maradtak utánuk. Még a vasúti kocsikat és a mozdonyokat is elhurcolták, amik náluk maradtak.³⁵ Sajnos ezekről a dolgokról kevesen beszélnek, hiszen ma [1984] már "testvéreink" lettek. És ezekről a dolgokról még ma 65 év múlva sem merünk az ifjúságnak beszélni.

A háború alatt a katonáknak földet és jobblétet ígértek, de csak 1924-ben kapott édesapám 2 hold földet a Nagyatádi-féle földosztáskor³⁶. A környékünkön sok uradalmi cseléd is igényelt földet, noha őket az uradalom azzal ijesztgette, ha földet kérnek, akkor elbocsátják őket a szolgálatból. A gazdasági cselédek földigénylése akkor merész dolog volt,

³¹ Léva város a Történelmi Magyarország Bars vármegyéjében. 1910-ben 9600 lakosából 8700 magyar volt. Ma Levice néven város Szlovákiában, a magyarok aránya 12% körüli.

³² A szántóföld területének meghatározására használt mértékegység. Egy kataszteri vagy katasztrális hold 1600 négyszögöl, ami 0,575464 hektárral vagy 5754,6 négyzetméterrel egyenlő. Egy hektár 1,74 katasztrális holdnak felel meg.

³³ A kepe a szántóföldön kiszáradás céljából különböző módon összerakott gabona neve.

³⁴ Lekaszált növény tövében ugyanazon évben újra nőtt hajtás.

³⁵ A Budapestre 1919. augusztus 4-én bevonuló románok összesen 41358 vagont vittek el végleg, ami a háború elején működőképes kocsik fele volt.

³⁶ Nagyatádi Szabó István földművelésügyi miniszter nevét viselő törvény, melyet 1920-ban fogadott el a nemzetgyűlés. A korábbi földbirtokosokat úgy kívánta kártalanítani a törvény, hogy a vételárat az 1914 előtti viszonyoknak megfelelő aranykoronában állapították meg, s azt teljes egészében az új tulajdonosoknak kellett megfizetniük. A végrehajtás lassan haladt előre. Az ország mezőgazdasági területéből mindössze 6%-ot vettek igénybe. Mivel növelni akarták a Horthy-rendszer támogatóinak számát, aránylag sokan kaptak földet (majdnem 500 ezren), de életképtelen kisbirtokok jöttek létre.

mivel a háború után a gazdasági cselédsors volt a szegényes, de a biztos megélhetés alapja. Szerencsénkre mi már 1919-ben hozzájutottunk 6-7 hold bérelt földhöz, és így a bérlőszövetkezetben lévő pár holddal együtt nekünk megtermett az évi kenyér. Abban az időben a búza volt az élet alapja, mindent a búzához mérték.

Az 1919. évi eseményekről írok még pár sort. Nem is az én véleményemet, hiszen akkor még csak 17 éves voltam, de azért "kortárs", hanem az édesapám és a többi parasztkatona véleményét. Hiszen a háborús hadsereg 90 %-a szegényparaszt vagy a mezőgazdaságban kismizett munkás volt. A gazdag parasztok itthon maradtak, mert fel voltak mentve, ők csak "hadikölcsönt" fizettek. A gyári munkások és bányászok zöme itthon kellett a gyárakban és a bányákban. A tisztviselők nagy része is fel volt mentve. A hadvezetőségnek rájuk nagy szüksége volt. Különben kik is végezték volna el az utolsó két évben az embertelen rekvirálásokat³⁷. Nemcsak a mi, hanem az osztrák hadsereg élelmezése is miránk szakadt.

A mai világban hihetetlennek tűnik az a bánásmód, ahogyan az akkori alsóbb vezetőség is kiuzsorázta a szegény katonákat. Tiszt csak az lehetett, akinek legalább négy gimnáziumról bizonyítványa volt. Ezek akkor csak a középosztály vagy a falusi nagygazdák fiai lehettek. A szegényember fia nem tanulhatott. A frontokra a tábori posta igénybevételével a tisztek kéthetenként egy 10 kilós csomagot kaphattak. Az altisztek és a közkatonák havi két alkalommal csak egy-egy 35 dekás csomagot. Aztán vagy megérkezett vagy nem. A tiszt haza is küldhetett a tábori postán csomagot, de ha így nem ment, a tiszti szolgájától hazaküldte, aki erre pár nap szabadságot kapott. A felsőbb hadvezetés által kiadott élelmiszer és ital adagokat a front mögött lebzselő tisztek nagyrészt elsikkasztották, és ezzel hatalmas tisztgyűlölet fejlődött ki. Kevés tiszt maradt meg a katonák jó emlékezetében. Persze akadtak olyanok is, kiket a katonák szerettek, de ezek kevesen voltak. A fronton szenvedő katonaság azért tudomást szerzett az otthoni állapotokról, a hadiszállítók mérhetetlen garázdálkodásairól, az itthoni gazdasági irányítók embertelen népnéyzéséről. Ne csodálkozzék a mai kor embere, hogy a háború után hazakerült frontkatonák nem tudtak hinni senkiben és semmiben! Valósággal hihetetlen, hogy annyi zűrzavarban mégis mennyi ember volt, akik a nyugat-magyarországi területek elvesztése ellen fellépő felkelő seregbe jelentkeztek. Ott a vérük hullásával bizonyították be hazaszeretetüket.

Mi, falusi emberek ezeket a dolgokat már akkor is jól láttuk, de csak kevés alkalom volt, amikor érzéseinket kimutathattuk. Én például megtagadtam 1921-ben a hercegi intéző meghívását, amikor parádés kocsisnak akart fogadni. Édesapám is helyeselte, hogy nem akartam urak szolgálja lenni. Inkább lettem kubikos.

A sorbeli katonaság az aktív tisztjeivel együtt az első két év győzelmeiben ostoba módon el lett pazarolva. A háborút már csak a népfelkelőkkel és a 18 évesen frontra kerülő, félig kiképzett katonákkal folytatták. A katonák elkeseredett állapotban kerültek haza. Ennek ellenére, ha akkor sietve is, de felosztják a nagybirtokok egy részét, a háborúból hazakerült szegény paraszt katonaság a kormány oldalára állt volna 1919-ben. Talán még az országot szétdaraboló szomszédjaink kedvét is elvették volna attól, hogy így ránk törjenek. De mivel ez nem történt meg, semleges maradt. Ez több mint bűn, ez hiba, mégpedig nagy hiba volt!

Fültnúja voltam egy vitának, ami lakásunkban folyt le. 1919 tavaszán a szomszéd Bősárkányból átjött az ottani direktórium négy tagja, akik közül hármat ismertem. A híres aratógazda Marics bácsi, Horváth József, aki apámmal arató volt a háború előtt és Wunder tanító. A negyediknek nem tudom már a nevét. Az összehívott 12-15 velük korabeli emberekkel meg akarták alakítani a helyi direktóriumot. Az apámat akarták erővel elnöknek. Az apám tiltakozott, hogy ő nem fogadja el. Szó szerint idézem: „*Ha megalakítjátok, én nem ellenzem, de semmiféle tisztséget nem fogadok el. Tegnap voltam Csornán, és egy jó barátomtól hallottam, aki veletek volt tegnapelőtt Sopronban a megyei nagygyűlésen, hogy ti*

³⁷ Háború idején a hatóságok térítés ellenében lefoglalnak a harcoló alakulatok számára fontos anyagokat.

a megye gazdasági vezetőjének, a hercegség legfőbb tisztviselőjét, a Soós jószágkormányzót választottatok meg. Nem hittem volna, hogy az én véreim ennyire rövidlátók legyenek! A kormányzó soha nem fogja pártunkat. Nem tudjátok, hogy a varjú a varjúnak sosem vágta ki a szemét?” Két hét múlva aztán nálunk is megalakult a párt öt-hat taggal. Csendesen átvették a bírótól a község pecsétjét, és ősszel meg csendben visszaadták. Senki sem bántott senkit. Így történt, hazugság lenne ezen szépítgetni.

A szomszéd Bősárkányban akkor tavaszon a direktórium egyes megbódult tagjai ütötték-verték a személyes ellenségeiket, az ősszel meg az újra hatalomra kerülő urak a népből kikerülő csendőrökkel nyomoréokra verették őket, Újra kezdődött a népszarolás. A nyár folyamán 1919-ben a csornai ellenforradalmi mozgolódáskor³⁸ engem is hívtak több társammal együtt Csornára a fehérek ügynökei, de én a többi pajtásaimat azzal tartottam vissza, hogy ne menjünk, kérjük ki előbb apáink véleményét. Apám a következőt tanácsolta: „*Maradjatok itthon békében. Én négy évig védtem a fronton a hazát, és látjátok, hogy a haza máris a hercegek markában van. De a kommunisták ellen azért sem harcolunk, mert ők is szegény emberek!*“ Így semlegesek maradtunk. Lehet, hogy ezeket a dolgokat sokan nem így írják meg, de én nem akarok a Horthy-kormány történelemhamisítói nyomán járni. Noha tudom, hogy ez a kis írás csak icipici része a történelemnek. Akinek nem inge, ne vegye magára! Az akkori leszerelt katonák mentségére szolgál, hogy nem is látták tisztán, hogy mi a kommunizmus. A véletlenül a faluba kerülő egy-két fogadatlan prókátor mind azzal kezdte az ismertetést, hogy gorombán támadta az Istent, a papokat és az egyházakat. Az akkor még 95 %-ban a vallását gyakorló nép között ez inkább elriasztó volt. Nekünk akkor még papunk sem volt, csak 1919 őszén fogadtunk be egy csornai káplánt, akit éppen a szociális gondolkodása miatt tessékelték ki onnan.

A legények és nagylányok a gazdasági és háztáji munkában teljes erőbedobással vettek részt. Még a jobb módú kisgazdák gyerekei is. A szegény zsellérek fiai, lányai az elemi iskolából való kimaradás után már 13 évesen az uraságnál dolgoztak, mint napszámosok, kapások és aratók. Az én feleségem is az aratásnál marokszedője volt a bátyjának már 13 éves korában. Sajnos nagyon igaz volt a régi közmondás, hogy *“korán lesz lú a szegény ember csikaja!”*

Ha az otthoni munka engedte, én is jártam az urasági aratókkal cukorrépat egyelni, kapálni. Napfelkelte után 15 perccel indultunk a munkahelyre, fél nyolckor volt félórai reggeli szünet, 12 órától 1 óráig ebédidő, fél ötkor fél óra uzsonna. Napnyugtáig dolgoztunk, és úgy indultunk haza. Hazafelé egész úton nótáztunk. Ez a nótázás ma már a közös munkáknál is kiment a divatból. Ennivalót hazulról vittünk a tarisznyában. Az uraságok - körülöttünk három is volt - csak a messzebről jött summásoknak adott kosztot. Én csak tavaszi időben tudtam egy-két hétig napszámba járni, akkor is csak 14 éves koromig. Ha a Hanyon a szénakaszálás ideje megjött, édesapámnak kaszáltam egészen az aratásig. Az volt az igazi legénymunka! Aki egy nap alatt egy katasztrális hold hanyi rétet nem tudott rendesen levágni, azt senki sem tartotta igazi legénynek. Az ilyen gyenge legényeket még 1925-ig a községi rendőrök, akiket “pipabíróknak” tituláltak, az esti harangszó után még a kocsmából is hazaküldhették azzal az ürüggyel, hogy még gyerek. Ha már a húsz évet elérte, többet nem zaklatták, mert úgyis hiába volt. Igyekeztünk is már 16-17 éves korunkban jól kaszálni és zsákolni.

A sürgős nyári munkák elvégzése után én már 17 éves koromban, 8-10 jó pajtásommal ősztől tavaszig kubikos³⁹ munkára mentem. Először a környező uradalmakba, utóbb a

³⁸ A Tanácsköztársaságnak nevezett kommunista uralom ellen 1919. június 6-án éjjel kezdődött szervezkedés Csornán, mely gyorsan összeomlott. A Szamuely Tibor vezette megtorlás során, június 9-én kivégezték a résztvevők egy részét.

³⁹ Főleg az Alföldről származó vándormunkás, aki kézi eszközökkel nagy mennyiségű földet mozgatott meg folyószabályozásoknál és árvíz elleni védekezésnél, közút- és vasútépítéseknel, építkezéseknél, illetve az ilyen munka elnevezése. A szó a német Kubikmeter – köbméter – szóból származik, ami arra utal, hogy a

Hanságon felüli Moson megyei főhercegi birtokokra. Ott évekig eltartó vízrendezési munkák folytak. Az urasághoz mi aratónak nem mentünk. Ugyanis volt a faluban két urasági aratóbanda, és ha még mi is alakítunk egyet, még jobban kiuzsorázza az uraság a népeket. A kubikos munkán persze sokkal többet kellett dolgozni, mint az aratásnál, de többet is lehetett keresni. Az aratók téli időben alig kaptak munkát és csak 80 filléres napszámért. Mi naponta megkerestünk 2-3 pengőt is. Édesapám bérföldjeinek az árendáját télen megkerestem. A faluban irigyelték is többen a keresetünket. Mi többet is elhívtunk dolgozni közénk, de tél lévén, lyukas csizmáinkban az árok fenekén nem tudtak dolgozni. Egy heti próba után többet nem jöttek velünk. Munka volt a vízrendezésnél elég, már annak, aki bírta. Sokat dolgoztunk egy árokban, de külön csapatban mindszei és orosházi kubikos bandákkal. Azok között sokan voltak akkor, akik nem tudtak írni, olvasni, de ettől eltekintve rendes és szorgalmas emberek voltak. A bandagazdáik meg egyenesen remek szakemberek, akik értették a kubikos munka minden csínját-bínját. Azt állapítottuk meg róluk, hogy a kezdő, fiatal mérnököknél is jobban értették a főmérnök utasításait. Mi is sokat tanultunk tőlük. Csak abban nem értettek velünk egyet, hogy mi, a *“falusi kubikusok”* nagyobb ásót és lapátot használtunk mint ők. Mi igyekeztünk náluk többet keresni. Okosan meg is indokolták, hogy miért tartanak minket munkarontóknak. Ők azon a nézetten voltak, hogy nekik öregségükben, 60-70 éves korukban is kubikmunkán kell dolgozni, ha bírják, és ezért az erővel takarékoskodni kell. Én az ő munkára vonatkozó tapasztalataikat elismertem, csak azt nem, hogy ők nálunk sokkal soványabb koszon éltek, de naponta megittak 2-3 deci pálinkát. Mi bort is csak szombat délután és vasárnap este otthon ittunk.

A munkahelyre hétfő reggel indultunk egész heti elemóziával felmálházva gyalogosan, még 15-20 km-re is. A munkahelyhez legközelebb eső majorban volt az éjjeli szállásunk, ahol főzni is lehetett. Reggeli és ebéd a munkahelyen kenyér, szalonna, este a szálláson magunk főztük a vacsorát. Első két este a hazulról hozott elkészített tésztaétel, más napokon legtöbbször paprikáskrumpli, jó zsírosan, kolbásszal, kövesztett hússal jól megrakva. Szombat délig dolgoztunk, és délután hazamentünk gyalog. Abban az időben a munkást nem szállították sehol járművel. Azt a munkatempót ma már kevesen vállalnák. Ha új csatornát építettünk, naponta 10-12 köbméter agyagot kellett kidobni az árok szélétől egy méterre, hogy ott járda maradjon. Az árkok tisztítása, javítása könnyebb volt. A legtöbb árkon 50-60 cm-es víz, ami télidőben befagyott. Reggel ezt először csákánnyal fel kellett verni, a vizet a már megásott részre levezetni, és csak azután lehetett ásóval dolgozni. Este addig dolgoztunk, míg ránk nem sötétedett.

Nyáron viszont otthon dolgoztunk a szüleinknél. Kapáltunk, kaszáltunk, arattunk, cséplés után sarjút kaszáltunk, ami éppen sorra került. Mi nyolcan legénypajtások együtt szoktunk dolgozni, az apáink mind szegénysorsú kisbérlok voltak. Nálunk a hany melléki falvakban a szegénység nagyon más volt, mint az Alföldön. A hany melléki falvak a *“Szabad Hany”* szénakaszálására és nádaratásaira támaszkodva, ha sok keserves munka árán is, de aránylag jobban éltek, mint a máshol lakó szegényemberek. A falunkbeli gazdaemberek könnyen is kaptak ám szolgálégényt a Rábaköz távolabbi falvaiból. A hany melléki nép még akkor is tartotta a régi besenyő virtust, nem szerette a szolgaságot. Azért is mentek el sokan Amerikába.

A 30-40 kisbérloknek majd mindnek volt tehene, igásfogata és több-kevesebb növendék marhája is. Az én apámnak volt két jó igáslova, két olykor három tehene is. Ezt a Hanyon a felesbe kaszált vagy pénzért vett rétek biztosították. Mi legények nyáron át sokat kaszáltunk. Apáink a lánytestvéreinkkel együtt a szénát gyűjtötték. Télidőben, ha a Hany befagyott és kocsival vagy szánnal rá lehetett menni, a szénát hazahordták. Sok család annyi szénát takarított be, hogy a tavaszi hónapok alatt a győri szénapiacra kocsiszám vitték a szénát

földmunkások a kitermelt, megmozgatott föld mennyisége után kaptak fizetést. A kubikosmunka a XIX. század második felétől a második világháborúig volt jellemző Magyarországon.

eladni. A fiákeresek és a gyárakat kiszolgáló lovasfuvarosok jó áron megvették. Győrben mindig kelendő portéka volt a széna. Volt több eset, amikor a szerdai, szombati szénapiacra 15-20 acsalagi vitte a szénát eladni.

Azért a sok munka mellett, ha szerényen is, de szórakoztunk. Újévkor, farsang idején, húsvéthétfőn, pünkösdhétfőn a falu legénysége a *"Dudogó kocsmában"* bálakat tartott. Augusztus 10-én, búcsúkor, Szent Lőrinc vértanú napján kétnapi mulatságot tartott a falu egész népe. A búcsúi mulatság alkalmával illendőségből minden falubeli lányt megtáncoltattunk. Akkori időkben a csárdás volt a kezdőtánc, de keringőt is táncoltunk. Sok legény már az újabb táncokat is járta, de én ezeket nem szerettem. Búcsú alkalmával a szomszéd falukba is átjártunk mulatni, de másnap mindig munkába álltunk. A bort a társaság kedvéért megittam, de nem igen szerettem. Én báli napokon is segítettem édesapámnak reggel, este az állatokat megetetni.

Amikor a házasodás ideje eljött, én nem igen siettem vele. A legénypajtásaim egy kivételével, mind megnősültek, amikor édesapám 1928-ban meghalt. Amikor ideje lett volna katonaidőmet letölteni, a háborúban győztes antant⁴⁰ megtiltotta hazánkban az 1902-3-4-években születettek sorozását, és így erre csak 1936-ban, házas koromban került sor.

Legénykoromban a nőkkel szemben egy kicsit tartózkodó voltam, a pajtásaim nőügyeit meghallgattam ugyan, de én ilyenekben soha részt nem vettem. A háború előtt ismeretlen, de a háború alatt elterjedt nemi betegségek iskolai ismertetése, amit a körorvos az Ifjúsági Egyesületben rendszeresen tartott, megóvott sok fiatalt attól, hogy rossz útra térjen.

1919 őszén az iskolában megalakított Ifjúsági Egyesület, ahová hetenként három este jártunk, nagyon sokat segített különösen azoknak, akik a háború alatt tanítóhiány miatt nem tudtak rendesen elemi iskolába járni. Farkas István, a falu első lelkésze és Csányi Mihály fiatal kántortanító⁴¹, esténként az iskolában összegyűlt fiatalságnak a legkülönbözőbb tárgyakból, a körorvos, az állatorvos és a csornai iskolák tanárai besegítésével értékes előadásokat tartottak. Évenként 5-6 színelőadást rendeztek az ifjúsággal. Énekkart tanítottak be, akik a templomban és nemzeti ünnepeken (március 15-én, október 6-án) az iskolában szép műsorokat adtak elő. Utóbb, Jászai kántortanító ideje alatt⁴² még Csornán és a környező falvakban is szerepeltek.

A faluban volt egy pár száz kötetes könyvtárunk is, amit Csányi főtanító úr időnként a győri antikváriumban csere útján felfrissített. Nyolc évig én voltam a könyvtárosa az egyesületnek. Állandóan 38-40 felnőtt olvasónk volt, akkor még az emberek többet olvastak, mint ma, mert nem volt rádió és televízió. Én azóta már arra a magánvéleményre jutottam, lehet, hogy tévesen, hogy az akkori emberek kevesebbet tudtak, mint a mostaniak, de műveltebbek voltak. Különben Acsalagon már 1900-ban is működött egy munkás könyvtár a Fő utcán Horváth Lászlónál, aki háromszor járt már azelőtt Amerikában [USA]. Ez az idők folyamán azonban szétszóródott. Egy kötete most az én tulajdonomban van. Az akkori kántortanító, Kárpáti Lajos tartotta a könyvtárat rendben. Az akkori időkre, illetve a politikai állapotokra jellemző, hogy nem merte a kántorlakásban tartani. Az akkori politikai vezetők elve az volt, hogy *"a falusi embernek csak annyi esze legyen, hogy az esőben ne álljon az eresz alá!"*

Bizony nekünk szegény falusi népeknek más pártfogónk nem volt, mint a szegény papok és tanítók, és ahol volt, a körorvos. Ez az én gyermekkoromban, a járásban talán kettő, ha volt. Ennek ellenére a mi kis falunkban volt 10-15 ember, aki értett vagy beszélt angolul és németül. Ezek egy része Amerikát, Ausztriát munkásként megjárta emberek voltak. Az én apósom, Kiss Sándor, négy nyelvet beszélt jól. Fiatal korában németeknél négy évig szolgalegény volt, 1914 előtt nyolc évig Amerikában dolgozott bányásztként, 1920-ig pedig

⁴⁰ Az I. világháborúban a Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Oroszország, Olaszország, Románia, Szerbia, USA és más államok szövetsége. Az antanttal szembenálló központi hatalmak tagja volt Németország, Osztrák-Magyar Monarchia, Törökország és Bulgária.

⁴¹ Csányi Mihály 1917 és 1934 között volt tanító Acsalagon.

⁴² Jászai László, Jászai Mari színésznő unokaöccse, 1934 és 1944 között tanított Acsalagon.

hadifogoly volt Oroszországban. Az első világháború előtti férfiaknak fele Amerikában járt, másik felének nagy része, a kiscsapatok fiai pedig Ausztriában, mint cseregyerekek megtanultak németül. Az osztrák cseregyerekek meg nálunk tanultak magyarul. Érdekes dolog, hogy sok család tartotta a kapcsolatot felnőtt korban is, de soha nem történt meg, hogy összeházasodtak volna. A hanyemelléki nép, ha szegény volt is, de egy kicsit gögös, amit a besenyő ősöktől örökölt. Nem követték a régi urak példáját, akik a pénz és vagyon miatt az ördöggel is összeházasodtak volna.

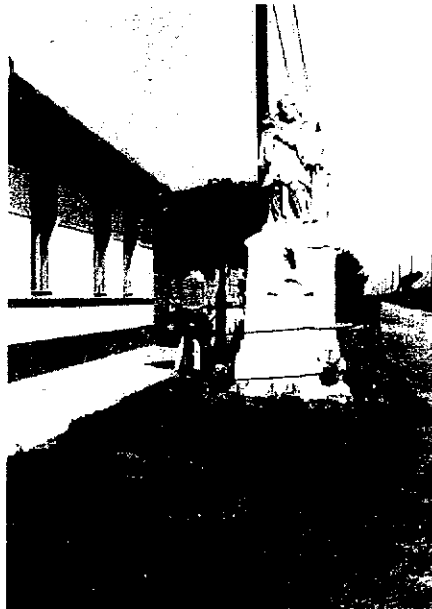
1928-ban édesapám hirtelen meghalt agyhártyagyulladásban. Három kiskorú testvérem maradt. Anyánk is beteg lett. Súlyos betegen még három évig gyógyítottuk. Bizony, amit szüleim, a gyerekek segítségével összegyűjtöttek, ezalatt a három év alatt széjjelment nagyrésztben. A szegény emberek számára az akkori orvosi, de még inkább a gyógyszertári kiadások rendkívül súlyosak voltak.

Mikor édesapám meghalt, sajnáltam otthagyni a jól karban tartott bérelt földeket. Az időm fele részén elkezdtem gazdálkodni. De még ezután is éveken át, a régi kubikos társaimmal dolgoztam együtt minden második héten. Egy sorstársammal váltottuk egymást a munkán hetenként, aki úgy mint én is, 1929-ben Faksz. állami kölcsönre épített házat⁴³. Ezért nagyon kellett a pénz a törlesztésre. Az állam nem adta ám ilyen jutányosan a kölcsönt a házépítésre mint manapság. Házat meg muszáj volt építeni, ha nem akartam úgy, mint sokan abban az időben, négy-öt családdal együtt lakni egy udvarban. Nagyon ráfizettünk a hitelre történt építkezésre. Én nem földfalakkal, hanem tisztán téglából építettem a 11x8 méteres házat két szobával és egy nagy konyhával. Az állami kölcsön csak a 45 ezer téglára és mászra futotta. A tetőzetet és a mennyezetet egy csornai zsidó kereskedő hitelre és becsületszóra adta, mert nem volt mire betáblázni. Nagyon rendes ember volt Réhberger Márton és cége, de mi is igyekeztünk becsületesen törleszteni a hitelt. Amikor a kölcsönöket felvettük, egy mázsa búza 40-41 pengő volt, ezer téglá ára is ennyi.

1930 után aztán jött a gazdasági válság. Egy mázsa búza csak 9-12 pengőt ért, a rozs meg csak 3 pengőt. Nekünk bérlőknek hiába adott az állam mázsánként, ún. bolettának⁴⁴ nevezett kisegítő juttatást. Ezzel csak a földadót lehetett fizetni, semmi mást. A bérbeadók a nekik természetben leadott holdanként 350-400 kg búza vagy rozs után ha eladták, a nekik adott bolettával a földadójukat leróhatták. Mi bérlők, ha még a földbér kifizetése után el tudtunk adni gabonát, a bolettát eldobhattuk. Nekünk, adósoknak a negyedére csökkent jövedelmünkből kellett a hitelt visszafizetni a hatalmas kamatokkal együtt. A Faksz. állami kölcsön, amikor 1929-ben megkaptuk, 1500 pengő volt, öt jó tehén ára. Ezt tíz évig fizettük, mint hosszú lejáratú kölcsönt. Ez 1930-tól kezdve évenként 210 pengő volt, de akkor egy jó tehénért már csak 80 pengőt kaptunk. Hát még a kereskedőtől felvett anyag ára, tetőzet, faanyag, lécz, gerendák és padlásdeszka ára fejében felvett 2000 pengő, évi 27 %-os kamatra, plusz 3 %-os kezelési díjjal megterhelve!

⁴³ Az 1927-ben létrejött Falusi Kislakásépítő Szövetkezet csak a földreform során házhelyhez juttatottaknak nyújtott hitelt, de nem készpénzben, hanem építőanyagban.

⁴⁴ A bolettának nevezett gabonajegyvet 1930-ban vezette be a kormány a válság miatt nehéz helyzetbe került gabonatermelők megsegítésére.

Bendes József háza, előtte Nepomuki Szt. János szobra (Nagy Miklós felvétele 1974-ben)

1930-ban meghalt édesanyánk, és a vele közösen felvett adósságok mind az én nyakamba szakadtak. Három testvérem már akkor önálló volt, de a két kiskorú testvéremről nekem kellett gondoskodni. Az egyik 13, a másik 5 éves volt. 1931-ben házasodtam, mivel az árván maradt gyerekekről nekünk kellett gondoskodni, és a sok adóssággal is meg voltam terhelve, ezért senki sem mondhatja, hogy a feleségem anyagi érdekből jött hozzám. Nekem a házasságkötéskor nem volt más vagyonom egy jó lónál és egy anyakocánál. Édesanyám három évi súlyos betegsége elvitt 32 mázsa búza és az édesszülőktől maradt 7-8 darab marha árát. A feleségemnek én már évek óta udvaroltam, de a sok haláleset miatt eddig nem tudtunk összeházasodni. Az apósoméktől kaptunk egy jó borjas tehenet, egy anyadisznót és egy ruhásszekrényt a szükséges ruhákkal együtt. Akkor ez egy szegény kisbérletől nagy ajándék volt. De ennél sokkal többet ért az új asszony munkaszerető és takarékos gazdaasszonyi volta. Én minden esetre jobban jártam vele, mintha egy gazdag lányt vettem volna el feleségül. Pedig erre lett volna módom.

Az esküvő – a templomból hazatérve – a menyasszonyom szülei házában szerény körülmények között folyt le. Az én szüleim, nagyszüleim előtte való években sorozatos elhalálzásai miatt csak a legszűkebb családi körben ünnepeltünk. A faluban szokásban volt, hogy a lakodalom alkalmával még a szegényebb családok is 80-100 vendéget hívtak meg, de mi nem vertük magunkat akkora költségbe. Különben is, a nálunk történt gyakori halálesetek miatt nem is lett volna illendő.

Bendes József és felesége, Margit néni (Nagy Miklós felvétele 1974-ben)

Ezután következett aztán az igazi erőfeszítés, sokszor az éjbe is belenyúló munka! Egy évig még a fiútestvéremmel laktunk közösen a régi családi házban, de 1932 őszén az új házba mentünk lakni. Azért csak akkor, mert addig sem ajtó, sem ablak nem volt rajta. A sok adósság törlesztése mellett még a házat is lakhatóvá kellett tenni. Csornán, egy bontott ház árverésén vettem egy nagy ablakot a konyhára, egyet a kamrára. A konyhaajtó egy szimpla deszkából készült, egy szép 120 kg-os borjú árán csinálta a helyi asztalos. Ez az ajtó az egész házat zárta. A konyhát, amely 5x5 méter területű volt, bevakoltattuk, bemeszeltük, és abban laktunk nyolc éven át, és csak ezután kerültek ablakok a szobára. A szobaablakok addig téglával voltak berakva, és a szobát kamrának használtuk. Az állatoknak istállót az apósom segítségével az első ősszel, agyagos sárral épített, cserényfalu⁴⁵ nád és szalmatetőset készítettünk. A lóval kora reggel hordott egy-két szekér agyagot törekkkel⁴⁶ összekevertük, a lóval alaposan megtipratva a cserényvázra kézzel raktuk fel. A sürgősség miatt ez a munka sokszor éjjelig is eltartott. A sok munka után bizony boldogok voltunk, hogy az első deres éjjelek előtt a hasas lovunkat és a hasas tehenünket meleg istállóba köthettük. Kemény, küzdelmes munka volt a magunkfajta szegényemberek élete akkoriban.

A feleségemmel együtt 8-9 évig állandóan a házépítés költségeinek törlesztésén dolgoztunk. Nekünk még az volt a szerencsénk a következő években, hogy néhány elhullott süldődisznón kívül nagyobb kár nem ért bennünket. A tehenünk minden évben rendesen ellett, a lovunk is szép csikókat dobott. De az állatállományunk csak lassan növekedett. A borjúkat és a csikókat egyéves koruk után, amikor már rendes árat kaptunk értük, el kellett adni az adósságok törlesztésére. Anyakocát kettőt-hármat is tartottunk, de mihaszna, egy jó 18-20 kg-os választási malacért⁴⁷ csak 2,50-2,60 pengőt fizettek. A tej literje meg csak 3-4 fillér volt. 1934-ben például 20 mázsa rozsért összesen csak 60 pengőt kaptunk. A hozzá kapott 60 pengős bolettát eldobhattuk, mert nekünk nem volt örökföldünk, aminek adójába fizethettünk volna vele. A közteher meg a régi: ház-, kereseti-, fogatadó, rédadó a Hanyon, útadó, és a többi kiadás öszre felgyült 480-500 pengőre. Még szerencse, hogy a papnak, tanítóknak, pásztoroknak, kovácsnak, éjjeliőrnek és a csősznek csak gabonát fizettünk. Az meg volt, legalább is ott, ahol kisebb volt a család. A faluban akkor 30-40 kisbérő család lakott, 25 család, akik urasági aratók voltak, még a mienknél is rosszabb helyzetben voltak. Nekik az uradalom aratáson és a melléje leszerződött 1 hold cukorrépa munkán kívül sokszor nem adott munkát. Ha volt is ritkán napszám, csak 60-70 fillér volt naponta. A kisbirtokosok, a 8-10 holdasok, állami védelemre szorultak, ami annyit jelentett, hogy földjükre felvett kölcsönök visszafizetését egy időre az állam felfüggesztette. De mi, kisbérők, akiknek nem volt saját földünk, csak kevesen, és akkor is csak valamelyik jobb módú rokon jótállása mellett kaptunk kölcsönt, mint én is. És ezt, ha török, ha szakad, vissza kellett fizetni.

Egy érdekes dolgot itt meg kell említenem. A kisbérők, ha kettő-három anyagilag tönkre is ment, jobban megúszták a gazdasági válságot, mint a kisbirtokosok. Mi többet dolgoztunk és takarékosabban éltünk. Én úgy próbáltam magunkon segíteni, hogy mivel évenként 40-50 mázsa búza földbért kellett fizetni, hogy nekünk is maradjon búzánk, egy kishold mákot vetettünk, és ha jól sikerült, a mák árán 30-40 mázsa búzát vettem a csornai piacon. A többi aprómagot csak az uradalmak termelhették. Egy holdon cikóriát, egy holdon cukorrépát termeltünk, és egy kisholdon takarmányrépát az állatok részére. A kukorica- és a lucernaföldön kívül, a többi földön gabonát termeltünk, nagyjából búzát. A 12 hold bérföld munkáit többnyire magunk végeztük el, az aratást is. Csak a cikória és répa egyeléséhez hívtunk ismerős napszamosokat pár napra. Ebből nekem az a hasznom lett, hogy a falubeli nagygazdák még jobban haragudtak rám, mivel én több napszámot fizettem, mint ők.

⁴⁵ Vesszőfonatból készült.

⁴⁶ Cséplés alkalmával összezúzott szalma, különösen pedig a gabonaszalmának összetört és rendszerint pelyvával kevert része.

⁴⁷ A kocától való elválasztástól négy hónapos koráig tartó időszakot nevezik így a sertéseknél.

Már 1932-ben megválasztottak zselléresküdtnek a községi előljáróságba, és megkezdődött a virilistákkal⁴⁸ az állandó huzakodás. A községi képviselő-testületben ugyanis ők voltak többségben, és igyekeztek a közterhek nagy részét a szegény nép vállára nyomni. Először is sok veszekedés után, az akkori lelkész, Farkas István segítségével keresztülvittem, hogy a régi szokásokat megszüntették. Ugyanis az 1910-ben meghalt nemes Brányi József halála után szokásba jött, hogy a községi épületek tatarozását, az iskolatermek meszelését a szegény aratók asszonyaival végeztették ingyen. Az iskola és a községháza részére a tűzifa felvágását is a szegény emberek végezték, akiknek téli időkben az uraság nem adott munkát, persze közmunkában ingyen. Az utak, árkok, hidak javítása is közmunka volt, amiben az 50 holdas gazda is csak annyit dolgozott, mint a nincstelen zsellér. Mivel 1910 óta a szegényebb nép "Polgárbérlet" néven 252 holdat használt a hercegtől, ezért kb. 70-80 kisember közül többnek volt egy lóból vagy két tinócskából álló gyenge igásfogata, ezekre az utak kövel való javításához minden évben szükséges, a vonatról történő, az utakra történő ingyenes behordásnál, ugyanannyi köbméter kőfuvart kivetettek mint a 15-20-30 holdas gazdára. Hozzá még az uradalomnak a 150 hold acsalagi telekkönyvben levő útját is köveztettkék. Az uradalomnak tett szívességekért a gazdag emberekből álló előljárók szénát illetve réteket kaptak ajándékba. Ezek mind megszüntek és ezért gondolható, hogy én nem lettem tovább népszerű ember a módosabb emberek között.

Sikerült a képviselő-testületbe még két-három kisembert és a helyi papot is beválasztani. Ő is a mi pártunkat fogta. A nagygazdák egy része haragudott is a papunkra. Mi aztán meg is szüntettük az igazságtalanságok nagy részét. Csak példának hozom fel, hogy akkor törvény volt, hogy az urasági aratók leszerződésénél a községi előljáróságnak joga volt beleszólni, hogy a szerződés biztosítja a munkások megélhetését. Az urasági aratók bére régen minden 9-ik gabonakereszt volt, ám az I.világháború után le lett csökkentve 10-ik keresztre. Régen félhold kukorica föld is járt, de azt 1936-ban elvonták. A gazdag parasztokból álló előljárók és az esküdtek híven aláírták a szerződést, hogy az jó, akármilyen is volt benne. Az uraság az aláíróknak, az esküdteknek mindig adott 2-3 hold jó rétet feleskaszálásra. Ezt az esküdt urak azért nem felezték meg az urasággal, hanem az összes szénát maguknak hordták haza. A szegény néppel megválasztott új bíró, Nagy Imre, aki egy igen rendes ember volt. Ő és én ezt megváltoztattuk, és nem írtuk alá a község jóváhagyását, ha nem találtuk jónak a szerződést. Mikor a segédtiszt a szerződést aláírni behozta a községházához, én tudtam, hogy a szerződés csak akkor érvényes, ha két előljárósági tag jóváhagyja. Én a bírót rábeszéltem, és nem is írtuk alá. A szerződést visszavitték, de két hét múltán találtak két jóváhagyót az előljárók között. Mi nem is kaptunk ám ingyen rétet az uraságtól sohasem! De nekünk nem is kellett. A hatévi előljáróságom alatt sohasem voltam a gazdák fukarabb, ravaszabb részének jó. Azért a nagygazdák között is volt néhány rendes ember. De azok, mint az életben sokszor megtörtént, nemigen jutottak vezető szerephez, vagy talán nem is akartak.

Városokban járva, több helyen láttam, hogy az ősök nyughelyeit milyen szépen gondozzák. Elkéseredve gondoltam arra, hogy nálunk otthon a temető még csak be sincs kerítve, és az elkószáló állatok tiprásait és legelőnek való használatát senki sem gátolja meg. Tűrhetetlen, hogy az ősök nyughelye ilyen elhagyatott legyen! Egy alkalommal megbeszéltem ezt a dolgot Farkas István tisztelendő úrral, és egy zajos népgyűlésen megszavaztuk, hogy a községi előljáróság 1 hónapon belül a temetőt keríttesse be. A tehetősebb gazdák heves ellenkezésének ellenére ez meg is történt. Ezután az ellenkező gazdák lovai, csikói ki lettek zárva a temetőből.

De még ennél cifrább esetek is történtek akkoriban. Az akkori előljárók kapzsisága és tudatlansága elképesztő volt. Például a falu északi részén a Hanságba vezető út egy rövid darabja esős időben ősszel, tavasszal járhatatlan volt, és az én kérésemre az alispán 3 mázsa

⁴⁸ A legtöbb adót fizetők listájára felvett személy, aki a települési képviselő-testületben választás nélkül kapott tagságot. A nagyobb adófizetők e kiváltsága 1945-ig maradt fenn.

lisztet utalt ki, hogy inségmunkával ezt a 80 méter hosszú utat megjavíthassuk. Amikor az utat feltöltöttük, az alispán két vagon követ küldött az útszakaszra, és pont az akkori bíró híresztelte el, hogy én az ő pótdójuk terhére csináltattam az egészet. Pedig ő jól tudta, hogy a község által beszédett kutyaadót engedte el a vármegye. De a szegény zselléresküdtet kissebbíteni illett. Egyik bíró egy árvizes esztendőben nem akart elmenni Sopronba, ahol az árvízkártalanításról gyűlést tartottak, azért, hogy neki ez sok költségébe kerül. Nekem kellett megmagyarázni neki, hogy a gyűlés végén menjen a 8-as szobába, és ott nemcsak a vonatjegyet, de az állomásra való kocsifuvart is kifizetik. Akkor még érvényben volt a közmondás: *„Kinek mennyi hold földje van, annyi az esze.”*

Közben csöstellül szakadtak a nyakamba a fizetetlen tisztségek. A kis falvakban ez már szokás volt. Nem mindenki vállalkozott erre. Egyidejűleg voltam önkéntes tűzoltószakasz parancsnok, legeltetőtársasági pénztáros (nem a közigazdánál), cséplőgéptársasági elnök, bérlőszövetkezeti jegyző, zselléresküdt és 1937-től 1949-ig Hangya szövetkezeti könyvelő ügyvezető. Egyedül itt kaptam havi szerény díjazást, 28 pengőt.

Tűzoltók Acsalagon, az első sorban balról a második Bendes József

Időközben a feleségemmel és a kishúgommal már 14 hold bérelt földön gazdálkodtunk. Mire a második világháború előtti évekhez értünk, már minden adósságot kifizettünk. De milyen áron? 1932-től 1936-ig egy hasonló sorsú társammal váltva egymást, nyáron a csikos erdei ölfát úsztattuk le a Rábcán a bősárányi hídra. Télen meg vagy kubikos munkát vagy az erdőn favágást végeztem. Azon a héten, amikor én maradtam itthon a közös munkából, ha éppen aratás volt, feleségemmel ketten learattunk 1000-1200 négyszögöl gabonát. A feleségem este elvégezte a fejést, elvitte a tejet a csarnokba, megetette a disznókat, baromfikat és megfőzte a vacsorát. Én megettem az állatokat, rendbetettem az istállót, és a lovat jól megabakoltattam. Este 10 órakor, sokszor csak 11 órakor volt a lefekvés. Ha szerencsére holdvilágos, vagy világos éjjel volt, éjjel után fél kettőkor felkeltem, és a lovat befogva felszántottam az előző napon aratott gabona tarlóját. Mire kora reggel hazakerültem a szántásból, arra a feleségem már megetette az összes állatot, elkészítette a reggelit, sokszor az ebédet is. Én a lovat megittam, szénát bőven raktam eléje, hogy délig ne éhezzen. Reggeli után újra mentünk aratni.

A munkával muszáj volt iparkodni, mert a következő héten újra munkába kellett menni a váltótársam helyett. Amelyik héten a többi társammal dolgoztam, feleségem a házi munka, a kapálások és a háziállatok gondozása mellett hetenként háromszor az igáslovat szekérbe fogta, és egy-egy szekérrakományt hozott a határból az állatok részére. Ezt ő is

kaszálta le! Egy uradalmi cseléd sógorunknak négy üszöborjút⁴⁹ is neveltünk felesben. Akkor adtuk el őket, amikor már hasasak voltak. Öt-hat szép csikót is felneveltünk, de én többnyire öreg lóval dolgoztam. Mire jó pénzt értek, akkor mindig el kellett adni őket az adósság törlesztésére. Azok jártak jobban, akik sehova sem fizettek. Ha volt is adósságuk, a kezdődő áremelkedések után már könnyebben megszabadultak az adósságfizetés alól. Persze akik nem építettek hitelre házat, nem küzdöttek annyit, mint mi. Nekünk meg az volt a sokat érő dolog, hogy jó házban magunk laktunk egy udvarban. Kertünk is volt, 400 négyszögöl. Volt olyan év is, hogy a kertben termelt fejes salátából, amit csak köztesként termeltünk, 5 hold hanyi rétet béreltünk. Ha nagyon sokat is dolgoztunk, de nem laktunk közös udvarban, mint sokan mások, négyen, sőt öten is egy házban. El lehet képzelni, hogyan tudtak ők előre jutni!

1943-ra már két erős ökrünk, három tehenünk és három-négy növendék állatunk volt. Lovat már akkor nem tartottunk. Mindenünk megvolt már, mire a háború hozzánk érkezett. Csak a legfontosabb nem volt meg, amiért annyit dolgoztunk, nem született családunk. Pedig az orvosok, akiknél jártunk, egyhangúlag megállapították, hogy mindketten egészségesek és erősek vagyunk. Annak ellenére mégsem lett családunk. De erről nem írok többet. Ezt az érzést csak a velünk hasonló sorsúak értik meg igazán! Kisebbségi érzés, még ha az ismerősök nem is éreztették velünk. A velem egykorú pajtásaim közül ma már csak hárman élnek. Akik elhaltak is már, a legtöbbször unokáik és dédunokáik vannak.

1944-ben a régi, szalmatetőst istálló helyett egy rendes téglá és cseréptetőst istállót akartunk építeni. Az építési anyagot csak kis részben sikerült megszerezni. A téglagyár és a kereskedők csak gabonáért adtak el anyagot, mivel a munkásaikat ők is gabonával fizették. Erre a célra mi is összegyűjtöttünk 25-30 mázsa gabonát, de a közelgő front miatt minden leállt. A gabonát már nem tudtuk becserelni építőanyagra. Ezeket a hatóság zárta is, és elrekvirálták tőlünk. Az összegyűjtött gabona mind semmivé lett, illetőleg nem éppen semmivé, de a háború alatt mindig éhes katonalovak megették abraknak. Bezzeg most jó lett volna a földbe ástott gabonás verem, amiket az első világháború alatt még mi is használtunk, mert el tudtuk volna dugni a gabonát. De se baj, több is veszett Mohácsnál!

1944 augusztusában egy okvetetlenkedő rosszakaróm feljelentett kormányzósértésért. A vád nem volt igaz. De azért mivel ez hivatalból üldözendő volt, a csendőrök négy esetben is kihallgattak, de ha minden rosszat rájuk fogtak is, engem egy rossz szóval sem bántottak meg. Azért a csornai járásbírószágon meg kellett jelennem. Ott megállapították, hogy ebben a Soproni Törvényszék illetékes. Sopronban meg a Győri Királyi Táblához utaltak. November hó közepe lett mire Győrbe megidézték a feljelentővel és hat tanúval együtt. A vád az volt, hogy én a kormányzó úrra azt mondtam volna, hogy vén gazember. Persze ez nem volt igaz. Először engem, mint vádlottat hallgattak ki, utánam a feljelentőt és az ő négy tanúját, végül az én két tanúmat. A vádló ügyvéd elég szigorú beszédben a legszigorúbb büntetésemet követelte, de a védőm, a győri püspökség ügyésze sorban megcáfolta a vádló ügyész állításait, és így engem felmentettek. Ítélethirdetés után a bíróság elnöke egy jó tanácsot adott: *„Fiatalember, tartsa magát ahhoz, hogy semmiféle vitában a mindenkori országvezető nevét, legyen az király, kormányzó vagy elnök, ki ne mondja, mert ebből az ellenségei kötelei fonhatnak a nyakára!”* Én megköszöntem a figyelmeztetést, de hozzáfűztem, hogy én római katolikus ember vagyok, és azt tanultam a Bibliából, hogy *„Isten nevét hiába ne vegyed, de hogy ember nevét nem szabad említeni sem, azt most hallom először.”* A bíróság tagjai mind az öten összenéztek, és nagy fejcsóválás közben békésen elbocsátottak bennünket. 1945. április után tíz hónapra, a Győri Népbírószágtól kaptam egy hivatalos írást, amelyben engem rehabilitáltak, és felkértek arra, hogy a feljelentőm ellen indítsak eljárást. Én restelltem volna bosszút állni, különben is öt nevetlen fia volt a feljelentőmnek. Az élet furcsa ironiája, hogy a feljelentőm, aki engem minden áron fel akart akasztatni, az ötvenes évek *„Rákosi apánk”*

⁴⁹ Még nem borjazott tehén.

imádója, és nekem engesztelhetetlen ellenségem lett. Soha nem békült ki velem, noha én kétszer is megpróbáltam vele kibékülni a tsz megalakítása után.

1944 telén bevonultattak Csornára páncéltörő tanfolyamra. A mi falunkból öt embert kértek. A községi nyilas testvér és a vitézi szék helyi megbízottja döntésére bízták, hogy kicsodák kötelesek ide bevonulni. Ők ezt a lehető legbölcsebben oldották meg. Négyen voltunk negyven év körüli családalan emberek, meg egy jó komám, aki ugyan családos volt, de egy kocsmázó duhaj gyerek. *“Ezekért nem kár”*, mondták. Nyolcvanötön voltunk a járásból. A csornai régi Szarvas szálló⁵⁰ egyik nagy termében volt a kiképzés. A Csornához közel levő öt-hat községbeliek, és mi sem kaptunk szállást, de persze kosztot sem. Minket a helybeli gazdák vittek be szánon minden reggel Csornára este meg haza. Ruhát és felszerelést sem kaptunk, csak ivóvizet. Egy fronton járt vaskeresztes német törzsörmester volt az oktatónk. A tolmácsa a mi parancsnokunk, egy szintén frontot járt honvéd hadnagy volt. Ez egy igen barátságos embernek bizonyult.

Ha jobb idő volt, kint a határban egy régi vasgőzkazánba lövöldöztek a vezetőink. Kézbe csak néhányunknak adták a *“fauszt”* nevű páncéltörőt⁵¹. Veszélyes fegyver volt, ha az élesítő patronokat berakták a csőbe és az acélszárnyas löfejeket is. Csak az volt biztonságban tőle, aki szabályosan a kezében tartotta. 120-tól 180 méterig lehetett vele biztosan célba löni. A 8-10 cm-es kazánpáncélon átfúródva csak bent robbant igazán. Elhiszem, hogy a tankok ellen veszélyes fegyver volt. Hála Isten, nekünk nem kellett vele tankokra löni. Egy alkalommal az oktató, aki úgy bánt vele, mint egy sétatobbal, az asztalon elfektetett élesített cső piros gombjához véletlenül hozzáért, és a cső mindkét vége egyszerre robbant. Hatalmas füst és dörrenés után a légnomástól az ablakok mind betörték. Négy katona sebesült meg, egy százados elvesztette egyik szemét, a ruhaújjá elégett, egy őrmester és két katona pedig könnyebben sérült. Nagy szerencsénk volt, hogy a robbanófej nem volt beszerelve, mert akkor minden bizonnyal ránk döntötte volna a házat. Ha a sebesültek pont a cső előtt állnak, biztosan meghaltak volna.

Nekünk annyit ért az egy hónapos tanfolyam, hogy a front után nekünk kellett a határban elszórt sok löszert megsemmisíteni. Akkor a gyalogsági töltenyeket, egy egész kocsirakományt, be kellett vinni Csornára az orosz parancsnokságra, de a szekérre a töltenyek fölé rakott öt fauszt patron láttán, az oroszok kizavartak bennünket újra a határba, hogy azokat ott semmisítsük meg. Hiába magyaráztam, hogy a gyutacsok nem a csövekben, hanem a zsebemben vannak, ki kellett őket újra vinni a határba. A töltennyel rakott szekérral újra visszamentünk az oroszokhoz, de nekünk nem hagyták lerakni, ők maguk rakodtak le. Minket négyünket meg betereltek a konyhába, és gulyással megebédeltettek bennünket. Egy fiatal huncut orosz katona biztatott bennünket evés közben: *“Egyél papa, magadét eszed!”* Hazafelé menet az ökrös szekeret félút után hazaküldtük, mi meg a fauszt patronokat beélesítve, az uraság akácfáiiba kilödtük. A határban talált öt darab szárnyas aknát, mivel ennek hatástalanításához még a harcteret járt hadnagyparancsnokunk sem értett, az úttól fél kilométerre egy száraz kukoricaszár kúp tetejére raktuk óvatosan, és egy másik kévével gondosan betakartuk. A szárkúp mellé még 5-6 métert kévéből megnyújtva kiraktunk, ez lett volna a gyújtózsínor. Ennek a külső végét meggyújtottuk, és egy messzebb levő árokban elfeküdve kivártuk, míg az aknák a tűzben áthevülve felrobbantak.⁵²

⁵⁰ A vendéglő a mai Köztársaság utcában, a csornai vasútállomás épületével szemben működött.

⁵¹ A Panzerfaust, magyar nevén a páncéltörő a német hadsereg legnagyobb számban gyártott, egyszer használatos páncéltörő fegyvere volt a második világháborúban. Kis lőtávolsága miatt használata nagy bátorságot igényelt.

⁵² Ehhez Nagy Miklós megjegyzése: Majlinger Imre pajtásommal éppen arra jártunk, és amikor megláttuk a tüzet, odamentünk, emlékszem, hogy jól láttuk a páncéltörőket, de mi semmi veszélyt nem gyanítottunk. Előzőleg találtunk egy doboz sárga port, ami valószínű kénpor volt, és beledobtuk a tűzbe, ami sziporkázva égett. Egyszer csak kiabálást hallunk az útmenti árok felől, hogy azonnal takarodjunk onnét el. Még vasvillával is fenyegettek bennünket. Mi erre megijedtünk, és elszaladtunk a tüztől az ároktól ellenkező irányba. Alig

Két társunk, akik a fronton is jártak, az eldobott kézigránátokat szórták el. A csornai orosz parancsnokság nem adott tűzszereseket, a határt nekünk kellett megtisztítani. Amíg ez nem történt meg, a határban nem szabadott dolgozni. Két hét múlva lettek áldozatok is. Egy 12 éves fiú egy talált kézigránátot felrobbantva meghalt. Egy másik hasonló korú fiú egy bokorban talált puskával a füle mellett a fejét lőtte meg.

A páncéllövő tanfolyam elvégzése után pár napi szabadságot kaptunk, aztán a Mihályi és Bogyoszló között levő petleni erdőbe vezényeltek bennünket. Tankcsapdának való hosszú rönkfákat kellett vágni. Ezek 5-6 méter hosszú, vastag gerendák voltak. Ezeket két-három méter mélyen a földbe beásva, a földből kiálló két-három méter végükkel arra lettek volna hivatva, hogy a tank előrenyomulását megakadályozzák. Mi, akik mind harctéren nem járt falusi parasztok voltunk, ezt a munkát nevetségesnek néztük. Hiszen a tankvezetőnek biztos van annyi esze, hogy nem vezeti a tankot az akadálynak. Hiszen azt meg is lehet kerülni, és úgy még az ellenség hátába is kerülhet. De hát a parancs az parancs.

Az erdőn a szomszédunk egy szegény zsidó munkaszolgálatos század volt, azok túlsó oldalán meg egy horvát hadifogoly szakasz. Ők a petleni major raktárában aludtak, mi meg Rábatamásiban elosztva parasztok istállóiban. Persze ruhát és étellemezt mi falusiak itt sem kaptunk. Étellemet minden hétfőn munkába induláskor hazulról kellett vinni. Szombaton mi, falusiak hazamehettünk. Ami munkát kiosztottak, mi már délre megcsináltuk. A zsidó század túlsó oldalán dolgozó horvátok is, de a szegény megnyomorodott zsidók nem, mert el voltak csigázva, és meg nem is értettek a favágáshoz. A fűrészek jó karban tartásához egy sem értett közöttük, ezért ők bizony a kiszabott fa mennyiséget nem tudták kitermelni. Ennek mindig büntetés lett a vége. Mi eleinte próbáltunk rajtuk segíteni, a hozzájuk beosztott magyar katona miatt ezt bátran megtehettük volna, de a zsidókat lépten-nyomon ellenőrző német tizedes ezt szigorúan megtiltotta. Ha segíteni merünk, mi is közbük leszünk vágva, mondták. Én a horvát usztrasákkal⁵³ jóban voltam, keménykötésű fiatalemberek voltak. Velük még a német katonák is óvatosabban bántak. Őket meg úgy kínozták, hogy naponta délben csak kettő cigarettát kaptak, többet sosem. Aki nagy dohányos, az tudja csak igazán, hogy ez milyen kiagyalt kínzási módszer. Hétfőnként én vittem nekik titokban egy-egy csomó leveles dohányt hazulról. Csornán volt egy jó ismerősöm, akihez átmentették az egri dohánygyár kisebb készletét. Ott mindig lehetett venni, különösen ha az árban tojást is kaptak.

Március derekán az amerikai bombázó gépeket kísérő kéttestű vadászgépek végig gépfegyverezték az erdőt. Nyilván bosszúból, mert hazafelé tartva a légvédelmi tűzértség lelőtt egy bombázót. Szerencsére az erdőn senki sem sérült meg. Az úton menetelő század az országút árkában elvágódva baj nélkül megúsza. Pedig az út másik árkát végigszántották a lövedékek.

Másnap egy ismerős magyar tizedes, akinek a sógora a mihályi körletparancsnokságon írnok volt, titokban megsúgta nekem, hogy pár nap múlva Németországba visznek bennünket. Először a zsidókat, utána a horvátokat, azután minket. Én elhatároztam, hogy bármi fog történni, de én oda nem megyek. A társaimnak is szóltam, hogy mihez tartsák magukat. Szombat délután az úton hazafelé gyalogolva volt időgondolkodni. Húsz kilométerre voltunk a falunktól. Először arra gondoltam, hogy ha minden kötél szakad, a hanyór sógor ladikján beveszem magam a hanyi nádasokba. De a Hany tele volt engedve a Rábca vízével, csak a dombok látszottak ki a vízből. De meg oda családokat nem is lehetett menteni, mint régen, mert túlságosan meg van a nád ritkítva. Végre kiokoskodtam, hogy a helybeli nyilasvezértől⁵⁴,

futottunk száz métert, egy óriási robbanást hallottunk, a páncéllöklők fölrobbantak a tűzben. Ha nem futunk el, akkor a robbanás biztos, hogy ezer darabra szétszaggatott volna bennünket.

⁵³ A két világháború között Jugoszláviában alakult horvát függetlenségi mozgalom tagja. 1941-ben megalapították a németbarát Független Horvát Államot. A szerb- és zsidóellenes usztrasák fekete egyenruhát hordtak.

⁵⁴ A Szálasi Ferenc vezette Nyilaskeresztes Párt a náci ideológiát követő szélsőjobboldali párt volt. Tagjait a párt jelképéről nevezték nyilasoknak. Horthy Miklós kormányzó sikertelen kiugrási kísérlete után német segítséggel,

aki nekem különben jó emberem volt, másnap vasárnap reggel kierőszakolok egy igazolványt, hogy ő az egyik sógorommal együtt igénybe vesz bennünket *“községvédelmi szolgálatra.”*

Ezeket nem is írnám le ilyen részletesen, ha nem történt volna velem egy érdekes eset. Vasárnap kora reggel már beállítottam a nyilasvezér komámhoz, és előadtam neki kérésemet. Kicsit szabadkozott, hogy nincs a háznál megfelelő papír, meg hát nem is igen adhat. Én megnyugtattam, hogy már megírtam két személyre szóló igazolványt, mert e nélkül a csendőrök elfognak bennünket. De ő tovább szabadodott, hogy a pecsétnyomó meg az irodában van. Nem baj, mondtam, gyerünk az irodába. Útközben szólította a kisbíróját, nem a községet, hanem a pártét, hogy a kályhába gyújtson be, mert friss idő volt. Amíg a *“vezető testvér komám”* a tintát, tollat előkereste, az igazolványokat pecséttel ellátta, megrökönyödve láttam, hogy a különben eléggé együgyű segédje a pad alatt levő régi keményfa ládikából egy marokra való régi iratot, mielőtt megakadályozhattam volna, a kályhába dobott és meggyújtotta. Én ismertem a láda tartalmát, több száz éves iratokat tartalmazott. Hatévi zselléresküdt koromban egy társammal többször is élvezettel olvastunk. Szóvá is tettem rögtön, hogy a régi értékes iratokat ne használják tűzgyújtónak. Fel is ajánlottam, hogy én többször annyit hozok érte cserébe. De ők letorkoltak, hogy innen, mint hivatalos helyről semmiféle beírt papírt kiadni nem szabad, még cserébe sem. Ilyen okos emberek is voltak! Nemhiába a nyilas agitátorok tanították őket. A kért igazolványokat megkaptam, és most már hétfőtől a csendőrök sem kísérhettek munkára bennünket. No, nem is igen buzgólkodtak, a nyilasoknál azért több eszük volt.

Este sötétedés után elmentem az irodához, egy meggörbített szeggel könnyen kinyitottam az ajtót, és elkövettem életem egyetlen betörését. A régi ládából, amely sok éveig őrizte a régi iratokat, kiemeltem a még megmaradottakat, és az ajtót újra bezárva hazamentem. Nem vittem helyette semmit, nehogy megtudják, hogy ki volt a tettes. Otthon számba véve a *“zsákmányt”*, szomorúan állapítottam meg, hogy éppen a legrégebb iratok hiányoztak. Bizonyára az okos vezetők úgy gondolták, hogy ami több száz éves, az már csak tűzre való. Azt gondolom, hogy ez a bölcs előrelátás az ország ügyeinek intézésében a felsőbb vezetők nagy részében sem volt különb. A megmentett iratok jó részét már több éve beadtam a csornai Helytörténeti Múzeumba. Ezeket dr. Nagy Miklós acsalagi születésű vegyész mérnök már fel is használta az *“Acsalag története”* című közösen írt könyvünkben. Még nálam is van több darab kevésbé értékes okirat, községi számadások 1840-1850-ből. Nagyon sajnálom egy *“Acsalag község számadása 1830 évről”* irat eltűzését, amelyben a kiadási rovatban szerepelt a következő: *“A községi ménló ára 118 rhénus forint, amit a pápai zsidóktól kaptunk az község által megívatott.”* Utána pedig a bevételi rovatban a következő szöveg: *“A csornai Plébános úrtól kölcsön kaptunk 200 rhénus forintokat egy új ménló vásárlására.”* Bizony már az öregeink is értettek az áldomásiváshoz.

Még azt is leírom, hogy 1945 márciusának utolsó hete akkor nagyhét volt, mivel húsvét április elsejére esett. A falunkban állomásozó rengeteg katonaság közül egy öreg katonából álló századot hazaengedtek véglegesen. Ezek minden rábaközi községekbe valók voltak, ekkor 40-50 évesek. Egész télen nálunk tartották őket sárgaborsó főzeléken. Öt hónap alatt egyszer adtak hat embert vonatkísérőnek egy hétre. Ezen kívül még volt két század fiatal katona és egy vegyes zárlóalj is. A szövetkezeti istálló meg voltak rakva pár vagonra rugó ágyúlövedékekkel és négy tábori ágyúval. Ehhez tartozott harminc katona, akik ezt felváltva őrizték és tizenhárom fiatal 20-28 éves tiszt, egy öreg alezredes szárnyai alatt. Itt vészelték át a háború utolsó félévét. A többi környező falvakban is ugyanez volt a helyzet. A fronton bezzeg mindig kevés volt az ember és a lőszer. 1944 októbere után olyan kis községben, mint Rábcakapi, hadosztály parancsnokság is székel. Mi, a szegény nép úgy éreztük, hogy ebben a háborúban csak az ide-oda lökdöszött bohóc szerepét kaptuk. Sokat gondolkodtam azon, hogy ezeket a dolgokat ugyan leírom-e, hiszen megalázóak a magyar ember számára. De úgy

1944. október 15-én megszerezték a hatalmat. Mivel azt hirdették, hogy ki kell tartani a németek mellett, jelentős szerepük volt az ország hadszíntérré válásában és pusztulásában.

gondolom, hogy az igazat akkor is ki kell mondani, ha fáj. Én mint községi küldönc a front előtti hónapokban sokfelé jártam, és azt láttam, hogy a másik falukban sincs különben, mint nálunk.

Micsoda istentelenség volt például az, hogy az őszy folyamán a falunkba hozott kétszáz Szilágy megyei leventéből⁵⁵ több mint a fele mezítláb jött. Ezek az iskolában lettek elszállásolva, egész télen mezítláb jártak ki a havon az 50 m-re lévő WC-re. Nem kaptak bakancsot, a jó ivó és kártyázó parancsnokuk, a dzsentrí Sebestyén hadnagy szerint azért, hogy ne tudják őket a frontra kivinni. Az idősebbeket azért kiképzésre kivitték Németországba. A 13 kilométerre lévő Öntésmajor hatalmas nagy, háromemeletes magtárjában a sok cukor, ruha és élelmiszer mellett még volt 60 ezer pár bakancs is. Amikor az orosz hadsereg Csornát elérte, ezt a nagy tenger értéket, ami akkor még a mienk volt, felgyűjtötték! Csak az a kár, hogy azok nem égtek benne, akik a szegény fiatal leventéket egész télen mezítláb járatták!

1945. március 28-án, nagyszerdán a falunkban lévő sok száz katona elvonult tőlünk, de nem ám a frontra, hanem Sopron irányába. Volt óriási felfordulás. Az egész falu lovas fogatát igénybe vették, és mikor már a lófogatok elfogytak, az ökrös fogatokat is kezdték igénybe venni. Az összes férfi a templom elébe és az udvarába lett berendelve. Mikor a lovas gazdák elfogytak, az ökrös fogatosoknak elrendelték, hogy fél óra alatt legyenek szekerekkel a Szilágyi ház nagy udvarán. Az embereket név szerint szólították egy papírból. Mikor az én nevemet kiáltották, nyugodtan visszakiáltottam: *“A templom északi oldalán áll!”* Amíg a járőr engem ott keresett, én hátra mentem és a kerítés mellett meglógtam hazafelé. Útközben az apósom házához értem előbb, és láttam, hogy egy zászlós az apósomat revolverrel akarta kényszeríteni, hogy fogja be ökreit, és őt családjával, akikkel egy télen át itt bujkált, vigye el Sopronba. Apósom nem ijedt meg, és azt mondta: *“Ha kell, fogjon be a zászlós úr a fogatba, és menjen. Én 65 éves koromban sehova sem megyek.”* A szomszédba volt egy hadnagy, nekem jó ismerősöm, átléptem hozzá, és ő a zászlóst elzavarta, mint mondani szokták *“tiszte nélkül.”*

A katonaság visszavonulása után fél napig senki sem parancsolt a faluban. A pár nyilasunk is elbújt. Délután hozzánk érkezett észak felől egy Németországban kiképzett és modern fegyverekkel felszerelt erős levante zászlóalj. A tisztok és az altisztok mind harcteret járt öreg katonák voltak. Az én házamnál szállásolt az egyik “külsőszállás őrség”, 24 ember, ennek fele állandóan őrségen állt. Egy igen rendes, hatalmas termetű Heves megyei szakaszvezető volt a parancsnokuk. Az egy órával előbb kiállított őrszemek közül egy fiatal katona elaludt. Erőltetett menetben érkeztek. A szakaszvezető az ölében hozta be, hogy fel ne ébredjen, és egy másikat küldött helyette. A feleségem az egész szakasznak tejfeles bablevest és túrós tésztát főzött, akik este jöttek be, azoknak még vacsorára is. Három fejőstehen volt a háznál, a tejesarnok egy hét óta nem üzemelt, így tej, túró volt elég.

Az oroszok ekkor már elfoglalták Csornát, az előőrseik Csatárimajornál jártak. Én be voltam rendelve egy társammal a zászlóalj irodába szolgálatételre civilben. Délután az öt kilométerrel hátrább levő német állásoktól egy SS⁵⁶-hadnagyot küldtek előre a Hoffmann nevű, de magyar zászlóalj-parancsnokhoz, azzal a szigorú paranccsal, hogy a zászlóalj rögtön támadja meg és verje ki a Csornát megszálló oroszokat. Hoffmann százados azt üzenete vissza, hogy előbb küldjenek neki négy tigris páncélcocsit⁵⁷ és ő rögtön támad. Pár óra múlva jött is, de nem a tigrisek, hanem motorkerékpáron két német tiszt és három altiszt. A mi

⁵⁵ A Horthy-korszakban a békeszerződésben betiltott sorkatonai szolgálat pótlására vezették be a levante intézményt, mely során a 12-21 éves fiúk kötelező kiképzést kaptak. Szilágy megye a trianoni békeszerződés értelmében Romániához került, de 1940-ben Észak-Erdély visszacsatolása idején – rövid időre – újra Magyarország része lett. A szovjet előretöréskor, 1944-ben vonultak vissza innen a magyar csapatok.

⁵⁶ A német náci párt fegyveres szervezete 1925 és 1945 között. Eredetileg Hitler testőrsége volt – innen az elnevezése is: Schutzstaffel, azaz védőosztály –, de 1940-ben megalakult a harctéri feladatokat ellátó Waffen-SS.

⁵⁷ A második világháború híres német harckocsija, melynek több változata is létezett 1942 és 1945 között. Védettségének és tűzerejének köszönhetően félelmetes híre volt, bár műszakilag megbízhatatlan és lassú volt.

századosunkat az irodában revolverekkel körülvették, és erőszakkal akarták támadásra bírni. Erre az iroda vezetője, egy őrmester kiugrott az ablakon. A százados még a székről sem kelt fel, közben az őrmester a szomszédban tanyázó törzset összekapva, berontottak a szobába vagy tízen. A többi az ablakokat állta el. A németeket lefegyverezték, a három altisztet gyalog félútig visszakísérték, és onnan álláshelyükre elmehettek. A két német tisztet a falu Földsziget felé eső nyugati részén az útmenti árokba, egy velük megásatott gödörbe beelölték. Ezután a százados egy oroszul jól beszélő őrmesterét kerékpáron elküldte a Csornán állomásozó orosz parancsnokságra, hogy tárgyaljon a megadásról. Éjjelre az őrmester visszaérkezett, a százados meg hajnalban motorkerékpárral Csornára ment, és megegyezett az oroszokkal. Az írnoka nekem elmondta, hogy a százados külön is haragszik a németekre, mert a menyasszonyát erővel autóba rakták és elhurcolták. Nagycsütörtök estefelé a zászlóaljparancsnok a zászlóalját átvitte az oroszokhoz Csornára. Egy német repülő több bombát is dobott rájuk, de nem tett bennük semmi kárt. A fegyvereiket és a lőszerüket pedig az alsó határban elszórták.

Nagypénteken, március 30-án jött az első orosz járőr a faluba. Délután a falu alsó részét megszállták, de a mi utcánkba csak másnap, szombaton jöttek be. Nagyszombaton és húsvét vasárnap délután két óráig voltunk megszállva. Aztán mást nem láttunk egy hétig, mint a Csornáról kijáró járőröket. Nekünk szerencsénk volt, az utcavégtől számított öt házba nem szálltak be katonák. A többibe annál többen. Nekünk előtte a leventékből álló zászlóalj katonái, egy tizedes vezetésével az udvaron egy földalatti bunkert készítettek, ahol feleségem és két húgom átvészelte a megszállás két napját. Hálásak voltak, hogy jól tartottuk őket. Mestermunka volt, még a kutatódó orosz katonák sem fedezték fel.

1945. április utolsó hetében meghívtak négyünket Csornára, és ismertették velünk, hogy mik a földosztás⁵⁸ első teendői. Hazaérve falugyűlést tartottunk, amin a nép megválasztotta a bizottságot a földosztás végrehajtására. A választáson mindenki részt vett, a mi tiltakozásunk ellenére azok is, akik nem is voltak jogosultak a földosztásban részt venni. Így mi régi bérlőszövetkezeti vezetők egytől-egyig kiestünk az új Földosztó Bizottság tagjai közül. Ennek megvolt az oka, ugyanis hat évvel előbb a bérlőszövetkezet vezetőit nagy sikkasztásaik miatt az évi közgyűlésen kibuktattuk. Ekkor a bérlésbe betolakodott nagygazdától 35 kat. hold bér földet visszavettünk, és a 70 főnyi igénylőnek fél-fél holdat kiutaltunk. A gazdaosztály tagjai azért haragudtak ránk, mert elvettük tőlük a 35 holdat, akiknek jutott meg azért, mert kevés jutott nekik. Így mi régi bérlőszövetkezeti vezetők kimaradtunk a földosztás irányításából. A gazdag parasztnak egy része abban a tévhitben volt, hogy ők is földet kapnak, sőt egyesek közülük azt hangoztatták, hogy az osztás abban az arányban lesz, ahogyan az akkori állapotok voltak. Akinek húsz holdja van, az húsz holdat, akinek kettő van, az két holdat kap. Az ő nézetük szerint ez lett volna az igazságos. Mi, a józanabbak, csak nevetni tudtunk ekkora rövidlátáson. Persze sokan azt hitték, hogy a körülöttünk elterülő hercegi birtok mind a miénk lesz.

Az, hogy mi kimaradtunk a bizottságból, engem személy szerint nemigen bántott, de az már igen, hogy a bizottság fele része szájas, de együgyű emberekből állt. Akik közöttük eszesebbek, tehát a szóvivők voltak, azok meg csak a saját érdeküket nézték, és rengeteg baklövést követtek el. Még az is megtörtént, hogy a már kiosztott földekből néhányan a lóherével bevetett táblán vettek ki maguknak 1-2 holdat, és amikor a lóherét lekaszálták, haza hordták, ezt otthagya, az aratásra kész búzatáblából mértek maguknak. A régi bérlőszövetkezet 252 holdját átengedték Bősárkánynak, pedig nekünk 36 évi szolgálati jogunk volt arra. Sohasem teljesített ígéreteket kaptak helyette. A Hanság hatalmas területű rétjeiből kihagyták magukat semmizni, pedig annak jó részét a mi őseink tették használhatóvá. Oda aztán három-négy község élelmes vezetői is befurakodtak, akik azelőtt sosem jártak kaszálni a

⁵⁸ Az 1945-ös földreformot az előző év decemberében Debrecenben, a szovjet hadsereg által megszállt területen alakult Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelte el március 15-én. A földreform meghirdetése után országosan 750 ezren jelentkeztek földigénnyel, és 642 ezren kaptak összesen mintegy 3 millió holdat. A földosztó bizottságok összesen 5,6 millió hold földet vettek igénybe, azaz az összes földterület mintegy 35%-át.

Hanyon. Mint például Dör, Maglóca, Barbacs, Babót. Nekünk a Hanyon csak 42 kat. hold jutott, de Csorna ezt pár év múlva a 28 hold tartalék területtel elvette, mert még nem volt telekkönyvezve.

A felosztható szántóföld terület csak 472 kat. hold volt, mivel csak ennyi volt az acsalagi telekkönyvben. Igénylő meg 171 család, családfőként két hold, és minden gyerekre 1-1 hold. Meg is lett ennek a következménye. 1946-ban 18 család elköltözött a Sopron melletti Ágfalvára, a kitelepített svábok helyére. Nekem, noha én csak két hold földet kaptam, eszembe se jutott, hogy elhagyjam szülőfalumat. Erre már 1938-ban sokkal előnyösebb módomban lett volna, amikor a Moson megyei Várbalogra⁵⁹ elköltözött rokonaim csalogattak, hogy egy Csanád megyei visszaköltözött család otthagytott házát és 32 kat. hold földjét megkapom. A várbalogi telepvezető is hívott, még Somogyváry Gyula országgyűlési képviselő⁶⁰ is megígérte támogatását. De én nem mentem el a falunkból! Gyerekek nélkül és sok munkával is meg lehetett élni. Még szerencsém is volt, hogy nem mentem Várbalogra, nem lettem kulák, mint egyik rokonom, aki szegényen került oda. Ő csak a maga népes családjával dolgozott, de az ötvenes években mégis kulák lett.

Nekünk ugyan nem, de Csornának bővében jutott a herceg földjeiből. Az akkori vezetőik, Király János és Czinder György⁶¹ sokkal ügyesebb emberek voltak, mint a mi vezetőink. Még akik sohasem látták a hanyi réteket, az iparosok és kisebb kereskedők is kaptak, ha szántót nem is, de 3-4-5 hold hanyi rétet. Még tartalék földjük is maradt elég sok. A fennmaradt csornai tartalék földekből én is bérbe vettem 6 kat. holdat. Hat-hét társamat alig tudtam rábeszélni, hogy ők is béreljenek. A kapott két hold földdel együtt 18 hold szántót béreltünk és évenként még 5-6 hold hanyi rétet a csornaiaktól, akiknek nem voltak marháik. Gondolható, mennyi munka volt, mindent magunk végeztünk. De ennek, mint az öregek mondták, *“ meg is lett a bójtje.”* A háború utáni pár évben öt darab szarvasmarhát adtunk le a ‘közellátás’ részére. No, nem ingyen, négy elismervényt kaptunk helyette, de én ezzel rosszul jártam. Mire kifizetésre került a sor a marhák áráért, az infláció miatt csak 1 kg leveles dohányt kaptam az elismervényekért. Mindenkinél csak három jószág maradhatott, két ökör és egy tehén.

Az ötvenes évek embertelen beszolgáltatásainak kötelezettségei aztán elbántak a parasztsággal. Öt hold feletti terület után minden újabb öt holdnál kétszeres, 11 holdnál háromszoros, 15 hold felett négyszeres adókulcsot számítottak, függetlenül attól, hogy bérelt, vagy öröktulajdon volt. Rengeteg terményt kellett beszolgáltatnunk. Az első évben mi is beszolgáltattunk 14 mázsa gabonát, egy 120 kg-os disznót, a magunknak levágott hízó után 18 kg zsírt, 5 mázsa morzsolt kukoricát, 1 mázsa zabot, 800 liter tejet, 200 tojást, 400 kg krumplit és 5 mázsa szénát. Mi még csak elcsikorogtunk valahogyan, de ahol sok gyermek volt, vagy a termés nem jól sikerült, bizony kenyér sem volt elég! És ők voltak többen. Akkor még nem volt divatban az egyke⁶². Ezért a sok beszolgáltatott élelmiszerért nevetséges összeget kaptunk, de nevetni senkinek sem volt kedve. A vége az lett, hogy mi kisbérlők menekültünk a földtől, mert ha csak 4-5 holdon dolgoztunk, több maradt nekünk, mintha 15 vagy 20 holdat műveltünk volna. A nagyobb gazdák meg az államnak ajánlották fel földjeiket ingyen, csak hogy a beszolgáltatástól megszabaduljanak.

Mikor 1969-ben a termelészövetkezettől nyugdíjba mentem, mégis azt mondták, hogy mi falusiak azért nem kaptunk az ipari munkásokkal egyenlő nyugdíjat, mert mi nem

⁵⁹ Várbalog helyén 1938-ig majorság volt, ekkor vásárolta meg a főhercegi uradalomhoz tartozó Jessemajort a magyar állam. A házépítési akció első ütemben 60 ház épült fel, és a helyiek és környékbelieken kívül 18 családot telepítettek Csanád megyéből. 1943-ra már 95 kétszobás, 25 egyszobás és 10 munkásház épült fel.

⁶⁰ Somogyváry Gyula (1895-1953) vagy ahogy a korban népszerű író országszerte ismerték, Gyula diák 1935-ben lett a csornai választókerület országgyűlési képviselője. 1939-ben egyhangúlag újraválasztották. Többször is járt Acsalagon. 1944-ben a németek Mauthausenbe hurcolták. 1950-től haláláig az ÁVH fogságában volt.

⁶¹ Király János községi bíró, Czinder György főjegyző volt Csornán 1945-ben

⁶² Testvér nélküli egyetlen gyermek, a szülők egyetlen utódja. A földtulajdon megnövekedett értéke és az öröklési rend miatt a paraszti társadalomban is elfogadott lett, hogy egy gyermeket vállaltak a családok.

segítettük az országot újra felépíteni. Most gondolkodhatunk azon, hogy 6-7 évi beszolgáltatásunk ugyan hova lett? Az én fajtám, nemcsak a mi falunkban, hanem a többi hanyemelléki községekben is kemény, szívós, a Hanyon megedzett emberekből állt. Mire a mai termelőségvetkezet (tsz) 1959-ben megalakult, három család kivételével, minden családnak volt igás marhája és tehene pár növendékkel. A korábban cseléd vagy szolgasorsban élők is úgy belejöttek a gazdálkodásba, hogy a tsz-be bizony nem szívesen léptek be. A mi falunkban a gazdasági előrejutást az is hozzásegítette a háború után, hogy már az 1946-47-es években sokan, én is, az államnak cukorrépagot termeltünk. Az 1948-49-es években meg cikóriamagot és sok szerződött fűszerköményt. Ezeknek a jövedelme sokszorosan túlhaladta a többi növényét. Nekem ez megszokott dolog volt, mivel mi feleségemmel már a háború előtt is termeltünk eladásra rendszeresen fejes salátát, korai burgonyát és mákot. Az állami gazdaságok és az első botladozó termelőségvetkezezi csoportok (tszcs) megalakulása után ezt a jövedelmező magtermelést is elvették tőlünk. Nekik ez kezdetben évekig sem sikerült. A termelési felügyelőktől hallottam, hogy pár évig külföldről kellett cukorrépa- és cikóriamagot behozni. A mezőgazdaságban nem válik jóra a régi közmondás: „*Adj uram esőt, de mindjárt.*“

Az ötvenes évek elmúltával aztán minden jól dolgozó ember szépen boldogult. Komoly munkásember 1956-ban mitőlünk nem ment külföldre. Bár azért tőlünk is sok fiatal elment, de ezek nagy része kalandra éhesek voltak. Kettő ezekből évek múltán hazajött. A többi 14-15 kint is megállta a helyét. Többen már jártak itthon, némelyik minden évben. Egy család még Új-Zélandból is hazajött látogatóba.

Mi az árendás földeken⁶³ főként állattenyésztéssel foglalkoztunk. Szerencsénk volt az állatokhoz. A tsz megalakulásáig eladott állatok árán 4-5 hold földet is vettünk. 1956-ban fűkaszálo gépet is vettem, nem kellett már annyit kézzel kaszálni. Bár előbb szereztem volna! Minden két évben eladtunk egy pár erős, 18-20 mázsás ökröt, három tehen után mindig neveltünk utódokat. 1946 után már egy korszerű istállóban neveltük a szarvasmarhákat.

1959 tavaszán alakult meg nálunk a termelőségvetkezet. Egy kisebb már előbb is volt pár száz holdon. Ez először rosszul, de 1956 után új vezetéssel igen jól gazdálkodott. 1959-ben egyesültünk „Törekvés“ névvel. Én a legutolsó napon léptem be, amikor már láttam, hogy mindenki belépett vagy erőszakkal beléptették. Hogy kevés ember lépett be szívesen, ennek okát nem részletezem. A mai fiatalok már nehezen értenék meg, mit jelent az, hogy a fiatalkori élet rengeteg fáradozással kiküzdött szabad paraszti életét elcserélje az ember egy bizonytalanért. Talán ki is nevetnének, ha magyarázatként idézném Petőfi, „*A farkasok dala*“ című versét. Nem is annyira a tsz megalakítása ellen tiltakoztunk, hanem annak embertelen módja ellen. Az egyébként jóindulatú szervezők közé mindenki által ismert dologtalan emberek is bekerültek. Ezek gátlás nélkül erőszakoskodtak. Bizony sokan keserű gondolatok mellett írták alá nevüket.

De azért, most már hogy 15 éve nyugdíjban vagyok, megállapíthatom, hogy az öregség ma sokkal jobban van anyagilag, mintha egyénileg gazdálkodna. Ha mi jó pár társammal talán többre is vittük volna, ha továbbra is egyénileg gazdálkodhatunk, de a falu népének többsége mégis sokkal jobban él. Én még jól emlékszem azokra az időkre, amikor 7-8 holdas kisparasztokkal nem cseréltem volna, pedig nekem csak bérelt földem volt. Persze mi is azért dolgoztunk oly sokat, hogy öregségünkre pár hold földet szerezve ne kelljen koldulnunk. Az igazi parasztot nem a sok hold földje teszi.

A termelőségvetkezetbe engem megválasztott a falu népe állattenyésztő brigádvezetőnek. Az újonnan alakult termelőségvetkezetbe a falu népe beadott 65 hámos lovat, 126 jármos ökröt, 116 tehenet, 92 növendék szarvasmarhát és 42 sertést. A háztájiban családonként csak egy tehen és borjú maradhatott, ló egy sem. A lovakkal a kocsik és a szükséges gazdasági szerszámok (ekék, vetőgépek, lókapák, fogasok, hengerek) a

⁶³ haszonbérbe vett

szövetkezetnek lettek átadva. A beadott állatok és szerszámok becsárának 20 %-át az állam ősszel kifizette. Volt akkor a faluban 10 hízlalt ökör, ezek közül kettő az enyém, eladásra készen. Ezeket a tsz nem vette át, mit is kezdett volna velük. Pár hét múlva, amikor az Állatforgalmi Vállalat megvette ezeket, az áruk 20 %-át a szövetkezet fizette ki. Én ezenkívül beadtam a tsz-be egy jó tehenet, két tinót és két üszőt. Én még a megalakulás előtt két hónappal eladtam egyénileg egy drága tehenet és egy üszőt, amiknek az ára mind a háznál maradt. Akik most lépnek be a termelőszövetkezetbe dolgozni, azok már nem fizetnek be a közösbe semmit.

Az állatok beadásakor, a becsár megállapítása után, a tehenek és az ökrök bal szarvát a kovácsmester izzó vasbélyegzővel megszámozta. A lovaknak meg a patáit számozták meg. Igaz, ez két-három vasalás után már eltűnt, de a lovakat ismerte mindenki szám nélkül is. Szégyen lett volna nem ismerni! A tehenek felét az átvétel után a Szilágyi-féle nagy istállóba helyeztük el. A 14-15 növendék marhákat pedig egy-egy etetőre bízva, négy gazdaháznál helyeztük el. Amíg ősze a telephelyen az új tehénistállók nem készültek el, ilyen szükségmegoldások voltak. A hámos lovak egyelőre a régi gazdáiknál maradtak. Az ökröket csordába vertük, és két erős fiatalember a hanyi legelőn őrizte őket. Négy fiatal, erős ökröt a takarmányhordáshoz osztottam be. Két szorgalmas takarmányos emberem volt, ezek mindennap rendszeren hordtak a határból négy nagy kocsi zöldtakarmányt, és a tsz szerűn annyi kupacba adagolták széjjel, ahány lófogat volt. A fogatosok este munka után a részüket hazavitték. A legelőre kihajtott ökrök karámban voltak éjjel. Amint híztak, tizesével adtuk el őket az állatforgalminak, ősze már 80 darabot sikerült eladni. Ez a tsz első esztendei buktatóin átsegített bennünket. Az év végén a járás legjobban fizető szövetkezetei közé tartoztunk. Mi az első évben is fizettünk a tagoknak munkaegységként 38 forintot, a másodikban 42 forintot, a következő években 50-60 forintot, az ötödikben már 72 forintot. A szomszéd tsz-ek mind lemaradtak tőlünk. Persze nekünk volt az 1400 holdunkhoz a legtöbb állatunk.

Azért minálunk is embertelen körülmények között dolgoztak évekig az állattenyésztők. Ősszel tavasszal fél csizmaszárig érő sár volt az istállók körül. A tehénistálló már őszi tartásra lett építve. A borjúk, hízómarhák, az időközben több százra felszaporodott anyakocák és hízók részére az ivóvizet és a moslékot bádognakannakban kellett behordani. Az állattenyésztőknek valósággal udvarolni kellett, hogy a helyükön maradjanak. Ha valamelyik betegség vagy más ok miatt kiesett a munkából, nagy gond volt helyette újat rábeszélni. Mindenki csak kint a mezőn akart dolgozni, különösen lóval. Ez azzal az előnnyel is járt, hogy könnyebben hozzáfértek egy kis takarmányhoz, lóheréhez, szénához, répához. Én talán harminc embert is figyelmeztettem arra, hogy az elvitt dolgokkal nem az államot, hanem saját sorstársainkat károsítjuk meg. Mind azzal védekezett, hogy hiszen *"a magunkét visszük, nem azt állították-e a beszerzők, hogy a szövetkezet a miénk?"* Igaz, hogy egy sem volt közöttük, akit kapálni vagy kaszálni láttunk volna. Én soha senkit fel nem jelentettem, mert láttam, hogy szép szóval többre megyek. Azért ezeknek az embereknek nagy része sohasem felejtette el, hogy én tudom a dolgaikat.

Az állatok takarmányozásával az első évben rengeteg gond volt. A közösbe többen is adtunk szénát, szalmát kölcsön, amíg új nem termett. A két jó takarmányos emberem engem jobban kisegített, mint az elnök a vezetőséggel együtt. Nekik csak meg kellett az első évben mondani, kinek a földjére menjenek zöldtakarmányért, ők az egész határban mindenki földjét ismerték. A következő évben már táblásított volt a határ, és kevesebb gond volt a takarmányozással. Nekem 42 emberem volt az állatok mellett, kettő kivételével minden emberemmel jó viszonyban voltam. Az első év telén volt a legjobb, úgy a közös, mind a háztáji takarmányozása. Az elnök megfogadta a tanácsomat. Akkor még sok rét volt a határban, és a rétek kaszálását kiadtuk részes művelésre, az árpaszénát harmados, a sarjút feles kaszálásra. Még azt is megengedtük, hogy gyűjtés után mindenki választhatott a maga gyűjtötte petrencéből. Senki sem tudta előre, hogy melyikek lesznek az övé. Így minden

széna remekül összetakarodott. Ez sajnálatos a következő években megszűnt, ugyanis a felsőbb vezetőség a részes takarmány kiadását megszüntette. A tagok azért a takarmány gyűjtését ezután is elvégezték, de ha egy petrence⁶⁴ lóherét vagy lucernát úgy-ahogy összedobtak, villával utóljára ráütve úgy búcsúztatták: „*Rohadj meg azokkal együtt, akikre gondolok!*” Két évig, míg a mesterséges levegővel szárított takarmány készítését el nem kezdtük, a legtöbb tápanyagot tartalmazó here- és lucernalevél bizony kárba veszett.

Bizony nem igaz vagy ámitás azoknak a beszéde vagy írása, akik azt állítják, hogy a parasztság nagy része örömmel vett részt a közös gazdálkodásban. A Rábaközben legalább is nem. Mindezt azért merem állítani, mivel a járás állattenyésztőinek a havonként tartott összejövetelein, ami a szakmai továbbképzést szolgálta, erről a dolgról a szünetekben elég sokat beszélünk egymással. De ahogyan a mustnak is ki kell forni magát, hogy bor legyen belőle, a tagság azért pár év alatt megnyugodott.

A nagygazdák kis részének titkos bujtogatása ellenem aztán odavezetett, hogy mivel a négy brigádvezető közül egyedül én nem voltam párttag, tehát a legjobban sebezhető, engem a tejcarnokosból lett agronómus, a helyi párttitkár és az akkori tanácselnök kibuktattak a brigádvezetőségből. Igaz, erre a tettükre pár hónap múlva mindhárman ráfizettek! Az akkori járási párttitkár, aki később országgyűlési képviselő lett, mindhárom ellenségemet kitette hivatalából. Nem éppen csak énmiattam. Több rossz fát is tettek a tűzre! Engem anyagilag nem érintett az eset, hiszen nálam mindenki, aki az állattenyésztésben dolgozott, többet keresett. Csak az éjjeli és nappali öröknél volt több fizetésem. Mi brigádvezetők csak egy munkaegységet kaptunk naponta, az elnökünk is csak kettőt. Az első elnökünk Tóth Imre, karakán, erélyes ember volt, aki több fizetést még akkor sem fogadott el, amikor a járási vezetők erre kényszeríteni akarták. Az ellenfeleim azon állítását, hogy már öreg és nem vagyok fejlődőképes, megcáfoltam azzal, hogy én is beiratkoztam az esti állattenyésztő szakmunkás tanfolyamra, és nem akarok vele dicsekedni, de én kaptam a 17 tanuló közül egyedül kitűnő bizonyítványt. Különben erre nem is lett volna szükségem, hiszen már 1940-41-ben a csornai mezőgazdasági szakiskola által rendezett kétéves tanfolyamon is jó bizonyítványt szereztem. Az ezüstkalászos kör önképzőköri elnöke is én voltam.

1941-ben jártam Budapesten az arany- és ezüstkalászosok megbízásából az augusztus 18-19-én rendezett országos gyűlés alkalmával. Itt az akkori földművelésügyi minisztertől, báró Bánffytól⁶⁵, a Sopron megyei vezetőinket támogatva, földreformot vagy legalább a nagybirtokosoktól nagyobb arányú földbérletet követeltünk. 1200-an voltunk akkor fenn Budapesten. Sok huzavona után engedélyezték a gyűlést. A vezérünk Vörös Vince⁶⁶ aranykalászos gazda volt. A gyűlés az akkor új Sportpalotában volt. Ezzel kapcsolatban, hogy ne menjen feledésbe, még megemlítem, hogy nálunk a Rábaközben, az egyéniéktől árendásföldek bére kat. holdanként 350-400 kg búza volt. A hercegségtől kapott polgárbérletben holdanként 200 kg búza és az adója. A többnyire zsidó nagybérlők csak 95 kg búzát és az adót fizették. De nekünk a „*kegyes herceg*” 200 kg-os bérért sem adott bérbe földet. Attól félték az uradalom vezetői, hogy szolgalmi jogot⁶⁷ szerzünk.

1969-ben mentem nyugdíjba a tsz-ből, addig voltam váltó etető, a vasútállomáson több évig cukorrépa, cikória átadó, aratás után a magtárakban búza átadó. Végül még a nyugdíj után három évig „*iparos*” is, gatterfűrészes kezelő. Ez a munka volt a legjobb, amíg a tsz-ben dolgoztam, és itt is kerestem a legtöbbet. És ami a legfontosabb volt, itt senki sem parancsolt! Még a legutóbbi időkig is tartottunk a háztájiban egy tehenet. Ennek a szaporulatából minden

⁶⁴ Közepes méretű mezei szénacsomó, melyet az aláakott két rúdon két ember elvihet.

⁶⁵ Bánffy Dánielről, a Bárdossy László vezette kormány földművelésügyi miniszteréről van szó. Az Erdélyből származó Bánffy 1940 és 1944 között volt miniszter.

⁶⁶ Vörös Vince (1911-2001) 1935-től volt tagja a Független Kisgazdapártnak. 1937-től 1942-ig a birtokos parasztság felemelkedéséért küzdő ún. „kalászos” mozgalom egyik szervezője és vezetője. 1943 és 1948 között a Magyar Parasztszövetség egyik vezetője. 1990 és 1994 között országgyűlési képviselő volt.

⁶⁷ Olyan korlátolt dologi jog, amelynek alapján valaki egy más tulajdonában lévő dolgot valamely célból használhat.

évben eladtunk egy hízott marhát. A kaszálást 78 éves koromig magam végeztem, 81 éves koromban még egy kis Babetta motorral jártam munkába és a csornai termálfürdőbe is. De ezt abba kellett hagynom, mivel másfél éve elvesztettem a jobb lábamat. Érszűkület miatt amputálni kellett, és így teljesen a jó feleségem gondozására szorulok. Most már a baromfiakon kívül semmiféle állatot nem tartunk a háztájiban.

Bendes József és felesége, Margit néni

De még mielőtt az időm lejár, és ha az egészségem engedi, szeretnék a régi falusi szokásokról egyet-mást leírni. Különben én az életemben még sohasem unatkoztam, egy percet sem! Mióta rokkant lettem, most is mindig foglalkozom valamivel. Amikor hozzáfogtam, mások ösztönzésére ugyan, az életem leírásához, gondoltam arra, hogy valami előszót, vagy talán pár bocsánatkérő szót kellene írni azok részére, akik az én gyatra írásomat kezükbe veszik. De erről mégis lettem, úgy gondolva, ha valakinek annyi türelme lesz, hogy mégis végigolvassa, azt a megértést hálásan köszönöm.

Akik most élnek, a régiekhez képest sokkal többet látó világszemléletű korban, legfeljebb nincs idejük elolvasni, de bizonyosan nem fognak gúnyolódni azon, hogy egy hat elemít végzett falusi ember ilyesmibe mártja az ujját. Azt én nem is gondolom, hogy ez a kis írásom hiba nélküli. Én már 70 évvel ezelőtt tanultam a nyelvtant és a helyesírást. Voltak örömök is az életem folyamán, de annál sokkal több gond. De ennél sokkal rosszabb az érzés, hogy a rengeteg munkával eltöltött, hosszú életemen át nem tudtam úgy művelődni, ahogyan szerettem volna. Olvasni mindig szerettem, de írni nem. Úgy érzem, hogy életem eseményeit csak hézagosan írtam le, de az ennek elolvasására fordított türelmet is köszönöm azoknak, akik átnézik. Most 82 évesen megrokkanva, mégis azt hiszem, nem volt hiába az életem. Hiszen sok szegény sorstársamon volt módom segíteni. Ha újra kezdhetném az életet, újra csak szegény küszködő földműves lennék.

Bor, búza, békesség!

Acsalag, 1984. február hava.

Gyémántlakodalmi kép 1991-ben

Bendes József Timaffy Lászlóval, 1981

Nagy Miklós megjegyzése:

Bendes József 1992-ben hunyt el. Az acsalagi temetőben van eltemetve, együtt feleségével. A temetésére hazamentem én is, sok ember elkísérte utolsó útjára. Ott volt Timaffy László néprajzkutató is, aki nekem nagyon dicsérte könyvünknek első kiadását, Acsalag történetét, amit Jóska bácsival közösen írtunk meg.

Nyugodjanak békében, kedves feleségével, Margit nénivel együtt!

Bendes József és feleségének sírköve az acsalagi temetőben (Nagy Mikós felvétele 2003-ban)

Függelék

Öregén élni

Bizony elmúltak a régi szép idők, amikor a fiatalság még nem múlt el, kedvvel dolgoztunk a rendes megélhetésért. Bizony sokat kellett dolgozni. De akkor még futott az időből arra is, hogy a közért tegyünk valamit, már ami az erőnkben tellett. De most? Öregén és bénán már csak a szemlélődésre telik. A korbeltiek már a temetőben vannak, orvos, pap a szomszéd faluban, Bősárányban. Amit régen összehoztunk, például a kultúrház, üres, senki sem használja. Régebben a tsz legalább közgyűlések alkalmával használta, de most már hála az ostoba egyesítési szokásoknak, az is a szomszéd faluban gyűlésezik. Oda az öregek nem járnak át. Az évenkénti tüdőszűrő vizsgálatkor veszik csak igénybe a kultúrházat. Tanító igaz van nyolc is, de a fele képesítés nélküli, egy kivételével vidékiek. A tanítás után buszra ülnek és irány haza. A régi időkben csak egy tanító volt a faluban, de azért nem tudom, hogy okosabbak a gyerekek-e, mint a régiek. Mindenesetre most is vannak jó előmenetelű ifjak mindkét nemből, meg elmaradtak is, mint régen. Hiányzik az iskolán kívüli nevelés, ami volt régen. Régen a kántortanító a pappal összefogva működtették az Ifjúsági Egyesületet. Minden héten három estén az iskola termekben tanították az iskolából kimaradt ifjúságot, egy este a felnőtteket is. Volt az egyesületnek rendes könyvtára, az egyesületi tagokon kívül 35-40 felnőtt olvasója is. És most hol vagyunk ettől? Mozi két-három hetenként ha van, legtöbbször már az sincs. Igaz rádió, televízió minden háznál van, de ezeket hallgatni, nézni a mai embereknek nincs idejük. Minden időt igénybe vesz a túlhajtott munka, a túlfokozott igények anyagi kielégítése. Ha megvesznek is egy sorozat könyvet (mert most ez a divat, persze nem mindenkinél), annak felét sem olvassák el. Nem érnek rá a túlhajtott munka miatt.

Az igények óriási arányokban megnőttek. A bútor sokszor még alighogy megmelegszik, már új kell! A régebbi még jó hűtőszekrényeket kidobálják, és egy új fajtaért külföldre mennek.⁶⁸ Cipő, ruha csak pár hónapig jó. Milliárdokat költenek külföldön, amikor nyakig ülünk az adósságban országostól. Én tudom mi az adósság, ezelőtt 60 éve még legénykoromban építettem magamnak lakóházat hitelből 27 %-os kamatra, és mire kiizzadtuk feleségemmel, tíz év telt el szigorú munkával és nélkülözéssel. Én csodálom a mai fiatalság bátorságát vagy talán könnyelműségét, hogy az apai házat otthagyja, a városba megy, és ott panelházat követel az államtól. De hogy másokkal is törődjünk, ez már sajnos elavult álláspont. Ennek oka a vallástalanságra hajló világ. Sajnos a falusi nép kétharmada nem gyakorolja a vallást. Talán nem is vallástalan, de közömbös, ami rosszabb, mint az ellenség. Végre nemcsak a vallás iránt lesz közömbös, hanem a családhoz is. Példa erre a mai sok elhagyott gyerek. Ha a családok tönkremennek, akkor az állam is tönkremegy. Dehát minek böstörgök⁶⁹ én magamban, bízom benne, hogyha én meg sem érem, de lesznek jobb idők is. 1989. augusztus 13-án

⁶⁸ Bendes József itt a Gorenje-láznak nevezett bevásárlóturizmusra gondol, amikor 1988 és 1989 folyamán több százezren – 1989. április 4-én egy nap alatt félmillió magyar, a lakosság 5%-a! – vásároltak hűtőszekrényt, videót és más használati cikkeket Ausztriában. A legnépszerűbb hűtőszekrény márkáról Gorenje-turizmusnak is nevezett jelenség óriási anyagi veszteséget jelentett az országnak.

⁶⁹ morgolódok

Kisalföld, 1989. október 6

Hős, féllábon

Bendes József ezerhatszázig visszamenőleg fölemlegeti az őseit. A legelső Bendes az István névre hallgatott, kismemes volt.

Emez a Bendes fölül az ágyban, megkapaszkodva az ágy végéhez erősített kötélben. Az éjjeliszekrény melletti falhoz támasztva a mankó, arrább a tolószék. Most vízahajtózik, azért ágyhoz kötött. Különben kimegy a kertbe, vagy a kisasztal elé gurítja magát és írja Acsalag történetét.

„Szülőföld, 1994. Isten nevében.”

Igy kezdődik az első fejezet. Csaknem betelt a kockás nagyalakú füzet. Emlékvegyonát már egyszer összeszedte a külfontra elszármazott környékbeli fiatalember és NSZK-ban kiadták azt könyvalakban.

— Négy évig gyűjtöttem hozzá az anyagot.

— Miről, honnét?

— Az életünkről, a régi öregektől maradt rám sok mese, csak rendezni kellett magamban meséiket.

Szeme fényes, keze jár a dűnyhahuzaton. Jöttek hozzá Boldog.

Hét éve, hogy levágták egyik lábát. Megmentették viszont a másikat, azt hét év óta kenegéti, masszírozza, fürdeti a felesége, aki nem sokkal fiatalabb, mint a nyolcvannyalc éves embere. Sokat orvosoltatta magát a gyerekekért. Hiába.

Könyvszekrény, tele könyvvel. Veranda, mindenütt újságok, könyvek. A jelző Dümmerth Dezső: „Az Árpádok nyomában” című kötet elején. A krónikás most már nappal is tud olvasni. Még két lábon járt, csak éjjel tehetné.

Ha a féllábát is ágyban kell tartania, délután ír. Dűnyhára teszi a füzetet, és rakja egymás mellé a gyönyös betűit. Hat elemet végzett, de öreg korában befejezte az általános iskolát.

Írja: „Milyen a lusta ember? Aki télen akar fűvet kaszálni, nyáron nádat aratni. (Acsalag a Hanyba nyúlik, náddal, sással, valamikor ellepte a Hany, nem is volt itt falu.) Más „Aki a lovat szereti, nem issza meg a zab árát.”

Ilyeneket is leír Bendes József, meg mindenféle szólásmondást, ami erre felé honos. Tizennyolc évig volt kubicos. Aztán letette a kubicos talicskát, bérelt tizennyolc hold földet, ezüst kalászos gazda lett. A térszben meg már állattenyésztési brigádvezetőnek nevezték ki.

Nappal paraszt volt, éjjel úr.

Olvasott és messze járt. Milyen volt az acsalagi lakodalom?

Mivel játszottak a gyerekek, mivel játszott Bendes József nyolcvan évvel ezelőtt? Mindent írja a kockás füzetbe.

Négyszer volt infarktusa. „Ki figyel erre a füzetre?” Ki figyel rá?

Azt mondja, mindenki rohan. Acsalagról már mindenki eljár. Azelőtt volt a

pap, a tanító, őrizték a falut. Őt a Kárpáti Lajos tanította meg írni. Most már nincs pap, a tanító, a tanuló ember kijár, eljár, jön értük a busz. A kockás füzet marad a dűnyhán, a veranda asztalán, a könyvtáskredencen, ahol éppen ír bele.

„Akkivel négy évig a könyvre valót gyűjtötték, azt hogy hívják?”

„Dr. Nagy Miklós. Az apja jóbarátom volt.”

— Józsi bácsi, mi lesz a füzettel?

Megsimogatja ritkás fehér haját, majd keze megáll szépen pödrott bajuszán. „Mi lesz, mi lesz. Csak kell majd valakinek.”

— De minék írja?

— Sírba ne vigyem már azt a keveset, amit tudok.

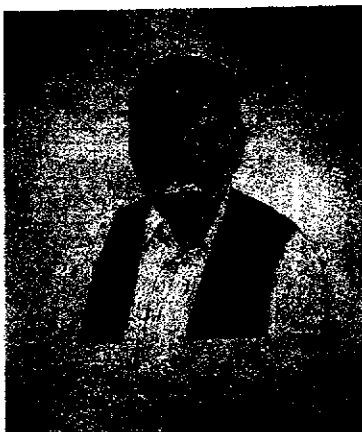
— És kinek írja?

— Hosszu a csend. Aztán megcsörrennek a poharak a kőlas úveg mellett, ahogy csoszog a mama a tálcával.

A hős a vankósnak támasztja a hátát, gyorsabban szedi a levegőt. A szeme nevet. Azt mondja, ma még írni akar...

G. Szabó M.

Meghívó

M
E
G
H
Í
V
Ó

Acsalag Községi Önkormányzat és a Rábaközi Helytörténet-kutatók Társulata szeretettel vár minden érdeklődőt

2012. október 13-án

szombaton délelőtt 10 órakor kezdődő rendezvényre, melynek színhelye az acsalagi Kultúrház (Fő utca, 46.).

Az Ünnepség programja

1. L.Burda Zsuzsanna: Hanság című vers
Elmondja: Németh Anna
2. Köszöntőt mond Szilágyi Andrásné polgármester asszony és Szalay Balázs.
3. Dr.Nagy Miklós tagtársunk átadja Bendes József portréját Szilágyi Andrásnénak.
4. Dr. Nagy Miklós bemutatja a nyomtatásban is megjelenő Bendes József Önéletrajzát.
5. L.Burda Zsuzsanna író, költő, képzőművész előadja Régi nyár című versét.
6. Szalontay Judit és Horváth Győző visszaemlékezése Bendes Józsefre.
7. Az acsalagi Csiripiszli néptáncsoport műsora.
8. Dr. Nagy Miklós festményeinek megtekintése, majd megnézzük a templomot és Kovács Károly tagtársunk kereskedelmi gyűjteményét.

A program befejezésenként megkoszorúzzuk Bendes Jóska bácsi sírját.

Kisalföld, 2012. okt. 16.

A helytörténészek „aranybányája”

Bendes Józsefre emlékeztek a hétvégén Acsalagon, születésének 110. évfordulóján. Jóska bácsi szülőfalujának lelkes krónikása volt. Visszaemlékezéseit, jegyzeteit szívesen használták a kutatók.

ACSALAG
CS. KOVÁCS ATTILA

Bendes József hat elemít végzett parasztemberként is nyitott szemmel járt a világban. Kilencven évet élt, őseitől gyűjtött emlékei a XIX. századi paraszti világba is elkalauzolták beszélgetőtársait. Igénye

A megemlékezésen megkoszorúzták Bendes József sírját az acsalagi temetőben.

Bendes József márványtáblára festett portréja.

volt az olvasásról és a művelődésről is.

A háború idején a nyilasoktól mentette meg szülőfaluja régi iratait. Időskorában dr. Nagy Miklós segítségével papírra vette Acsalag néprajzát, történetét és gazdálkodásának emlékeit. Több füzetet írt tele emlékeivel. A hétvégén mutatták be a nyomtatásban is megjelenő Önéletrajzát. A rendezvényen az őt ismerők mind hangsúlyozták: életvidám, nyílt szívű, barátságos, sugárzó egyéniség volt. A helyi önkormányzat és a Rábaközi Helytörténet-kutatók Társulata közös rendezvényén Szilágyi Andrásné polgármester köszöntöje

után Szalay Balázs, a helytörténet-kutatók vezetője fogalmazta meg: minden faluban lehetne egy Bendes Józsefhez hasonló paraszti önéletrajzíró, illetve olyan munkatársa, mint dr. Nagy Miklós, akik időt, erőt és pénzt sem kímélve szívügyüknek tekintik a szülőfalu értékeinek megmentését.

Később Nagy Miklós átadta Szilágyi Andrásnének Bendes József nyomtatott önéletrajzát és egy márványtáblát, melyen megörökítette a falu krónikását.

Bendes József önéletrajza érdekes adalékokkal szolgál Acsalag és környéke, illetve a

XX. század történetéhez. Az érdeklődők megrendelhetik ezt a helyi polgármesteri hivatal

„Minden faluban lehetne egy Bendes Józsefhez hasonló paraszti önéletrajzíró, aki időt és pénzt sem kímélve szívügyének tekintik a szülőfalu értékeinek megmentését.”

Szalay Balázs helytörténet-kutató

ban, ahol várják a lappangó Bendes-keziratokat is.

Rábaközpress, 2012. 10. 17.

A falu krónikására emlékeztek Acsalagon

Acsalagon talaikoztak a hétvégén a rábaközi helytörténeti kutatók. Ezúttal a település krónikására, a százttal évvel ezelőtt született Bendes Józsefre emlékez-

tek a helyi önkormányzat és a Rábaközi Helytörténet-kutatók Társulatának közös rendezvényén.

Folytatás a 2. oldalon.

Folytatás az 1. oldalról.

Bendes József kilencven évet élt. Emlékei a falu néprajzáról, gazdálkodásáról, helytörténetéről, szokásairól felbecsülhetetlen kincsnek bizonyultak a kutatók számára. Jóska bácsi falubelije, dr. Nagy Miklós közreműködésével vetette papírra ismereteit. Az acsalagi ünnepségen bemutatottak a közel múltban nyomtatásban is megjelent önéletrajzi írást Horváth Győző helytörténész és Szabontay Judit nyugalmazott mű-

zeumigazgató idézték fel emlékeiket Bendes Józsefről. Beszéltek kisurgarzó, életvidám személyiségéről, a művelődés, az olvasás utáni vágyáról. Dr. Nagy Miklós Jóska bácsiról egy márványtáblára készített portrét, amit szombaton átadott Szilágyi Andrásné polgármesternek.

A résztvevők ezután megkoszorúzták Bendes József sírját a temetőben, és megtekintették a falu templomát, illetve a falu múzeumának szent régi parasztházat is.

